

მარია თედორაძე, ტარიელ ფუტყარაძე

**დისკუსია მეგრული მეტყველების სტატუსის შესახებ
XX საუკუნის 20-30-იან წლებში
/თანამედროვე კონტექსტით/**

შესავალი

1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაცია-ანექსიის შემდეგ ოდნავ განსხვავებული სქემით გაგრძელდა მეფის რუსეთის დროს შემუშავებული **ენობრივი პოლიტიკა ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიმართულებით**; კერძოდ:

მეფის რუსეთი ცდილობდა, ქართველთა ერთი ნაწილისათვის (მეგრელების, სვანების, ლაზებისათვის...) **ღვთისმსახურებისა და განათლების ენად** მრავალსაუკუნოვანი ქართულის ნაცვლად ჯერ კუთხური დიალექტი შეეთავაზებინა, შემდეგ კი რუსული ენა დაემკვიდრებინა. ბოლშევიკებს ღვთისმსახურების ენა არ აინტერესებდათ, თუმცა იგივე პოლიტიკა გააგრძელეს განათლების სფეროში. ამ მიზნით შეეცადნენ, ქართული შეეცვალათ, ერთი მხრივ, რუსულით (რევოლუციის ენით), მეორე მხრივ კი - ადგილობრივი დიალექტებით. ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიზნიდან გამომდინარე, ბოლშევიკებმაც დიალექტები “განუვითარებელ ენებად” - “უმწერლობო ენებად” გამოაცხადეს (რასაც ზოგი დღესაც იმეორებს). ამ მიმართულებით 1922 წლიდანვე სამეგრელოში გააქტიურდა რამდენიმე ჯგუფი, რომელთაც თავდაპირველად ი. სტალინის მხარდაჭერა ჰქონდათ. მათ დაუპირისპირდნენ საქართველოს (მეტწილად სამეგრელოს) ღირსეული შვილები. დაპირისპირება პრესაში დაიწყო. დისკუსია მიმდინარეობდა 1922-1932 წლებში; გამოიკვეთა ორი ძირითადი მიდგომა:

- **სამეგრელოში დაწყებით საფეხურზე სწავლება და გაზეთები ყოფილიყო მეგრულად (სვანეთში – სვანურად, ლაზეთში – ლაზურად);**
- **სამეგრელოს (სვანეთის, ლაზეთის) ქართულ სკოლებში მეგრული (სვანური, ლაზური) მეტყველება გამოყენებულიყო**

დამხმარე საშუალებად, გაზეთები კი გამოცემულიყო ისტორიულ დედაენაზე - ქართულ ენაზე.

ათწლიანი ფართომასშტაბიანი დისკუსია დასრულდა 1932-33 წლებში არნ. ჩიქობავას მიერ ჩამოყალიბებული დასკვნით, რომელიც ერთ არსებით საკითხში ი. სტალინს დაუპირისპირდა. ნაშრომში დეტალურად გავანალიზებთ “მეგრულენოვანი“ (ასევე, “სვანურენოვანი“) სკოლების **მიზანშეუწონლობის შესახებ** 1933 წლის მთავრობის შესაბამისი სტრუქტურის სავანგებო კომისიის დასკვნის მომზადების პროცესსა და არნ. ჩიქობავას არგუმენტებს; შევეცდებით ამ პროცესის მექანიზმის შეფასებას წინასიტორიისა და თანამედროვე კონტექსტის გათვალისწინებით (რუსეთის იმპერიის მიერ შემუშავებული სქემა-სტრატეგია დღესაც აქტუალურია: იცვლებიან მხოლოდ მოქმედი პირები).

ქართველთა ენობრივი ისტორია მოკლედ (უხსოვარი დროიდან ბოლშევიკური ოკუპაციის პერიოდამდე).

დიდი ალბათობით, ქართველთა ენობრივი ისტორია მოიცავს, სულ მცირე, 35 საუკუნეს. სავარაუდოდ, ქართული სამწიგნობრო ენა შეიქმნა 23 საუკუნის წინ - ქუჯისა და ფარნავაზის პერიოდში – **საერთოქართველური ენის საფუძველზე**: ქართველთა სამწიგნობრო ენა დაეფუძნა არა ქართლ-კახურ დიალექტს, არამედ თანამედროვე ქართველთა ყველა ენობრივი ქვესისტემისათვის ამოსავალ ენობრივ ვარიანტს¹.

ბოლო 16 საუკუნის დოკუმენტური მონაცემების მიხედვით დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ:

ქართული სამწიგნობრო ენის ჩამომძერწავ მწიგნობართა დიდი ნაწილი იყო **ისტორიული ეგრისიდან** (ამყამინდელი სამეგრელო, გურია, აფხაზეთი, სვანეთი, აჭარა, ლივანა, ლაზეთი, კლარჯეთი, იმერეთი); სწორედ ამით უნდა აიხსნას შემდეგი ფაქტი: სამეგრელოსა თუ სვანეთის, კახეთისა თუ ქართლის შვილებს არასოდეს უცდიათ, სამწიგნობრო კულტურა შეექმნათ მშობლიური დიალექტის მიხედვით, რამდენადაც ყველამ კარგად იცოდა, რომ მრავალსაუკუნოვანი სამწიგნობრო ქართული ენა

¹ ტ. ფუტყარაძე, სათავე და პერსპექტივა ქართული სამწიგნობრო ენისა, 2006. *The Origin of the Georgian Literary Language and its Prospects*, Tbilisi, 2006; <http://www.scribd.com/doc/11390384/The-Origin-of-the-Georgian-Literary-Language-and-its-Prospects>;

წინაპრების მიერ შექმნილი საერთო დედაენა იყო. საუკუნეების მანძილზე, სხვა ქართველების მსგავსად, **სამეგრელოს მოსახლეობაც ძერწავდა ქართულ სამწიგნობრო ენას; ამ ენით იღებდა განათლებას და აღასრულებდა ღვთისმსახურებას².**

კავკასიის იარაღით დაპყრობის შემდეგ რუსეთის იმპერიის მოხელეებმა ინტენსიურად დაიწყეს ადგილობრივთა ასიმილაციისა და “გათიშე და იბატონეს“ გეგმის განხორციელება; კერძოდ, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან გააქტიურდნენ ქართველთა ასიმილაციისა და ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიმართულებით. ამ გზაზე პირველი ნაბიჯი იყო საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიაში, ეკლესიასა და საერო განათლების სისტემაში ქართული ენის გამოყენების შეზღუდვა. მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან კი **რუსი მოხელეები** ცდილობენ ქართული ენის სრულად გამოდევნას საქართველოს ორ კუთხიდან - სვანეთიდან და სამეგრელოდან. ამ მიზნით რუსული ანბანის საფუძველზე გენერალმა უსლარმა შექმნა “სვანური ანბანი“, ხოლო პეტერბურგელმა პროფესორმა ალ. გრენმა - მეგრული ანბანი. ამავ პერიოდში, ლევიცკის ინიციატივით, ხონის სემინარიის მასწავლებლებმა: ივან პეტროვმა და თადა აშორდიაშვილმა შექმნეს მეორე მეგრული ანბანი, შეადგინეს მეგრული საკითხავი ტექსტები. რუსი მოხელეების საბოლოო მიზანი იყო ქართველთა ენობრივი ისტორიის, საეკლესიო ტრადიციისა და მეცნიერული ლოგიკის იგნორირებით ქართული ენის ჩანაცვლება **რუსული ენით³.**

² ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, სამწიგნობრო ენა, დიალექტები, 2005, გვ. 624; ინგლ. ვერსია: გვ. 395-394; თურქ. ვერსია: გვ. 395-492; The Georgians The Kartvels (Historical Home, Mother Tongue Dialects); English version pg. 395-492; Turkish version pg. 331-394; გამომცემლობა “ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“; Publishing house "Akaki Tsereteli State University"

[;http://www.scribd.com/doc/2158690/The-Georgians-the-Kartvels;](http://www.scribd.com/doc/2158690/The-Georgians-the-Kartvels)

[http://www.scribd.com/doc/2158759/Kartveller-Gurculer;](http://www.scribd.com/doc/2158759/Kartveller-Gurculer)

ტ. ფუტყარაძე, ქართველოლოგიის შესავალი, თბ., 2014.

³ იხ., მაგ., გრაფ ნიკიტა პანინის (1770 წ.), გენერალ ტორმასოვის (1810 წ.), შტაბსკაპიტან შახოვსკისა (1834 წ.) და სხვათა გეგმების შესაბამისად მოქმედი კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი კირილე იანოვსკი 1881 წელს აქვეყნებს ცირკულარს, რომლის მიხედვითაც საქართველოს ტერიტორიაზე დაწყებითი კლასებიდანვე უნდა შემოღებულიყო რუსულენოვანი სწავლება.

1886 წლის სექტემბერში ლევიციმ კატეგორიულად მოითხოვა სამეგრელოს სკოლების მეგრულ ენაზე გადაყვანა. ეს იყო პირველი მცდელობა, სწავლებისა და ღვთისმსახურების სფეროში მეგრული მეტყველების **დამკვიდრებით სრულად გადაეფარათ ქართული ენის ისტორიული ფუნქცია საქართველოს ამ კუთხეში**. რუსი მოხელეების “არგუმენტი” ასეთი იყო: მეგრულ-სვანთათვის ქართული დედაენა არ არის; მეგრელების დედაენაა უმწერლობო მეგრული ენა, სვანებისა კი - უმწერლობო სვანური ენა; შესაბამისად, მათ კეთილშობილურ მიზნად გამოაცხადეს, ამ “მცირე ხალხებისათვის” შეექმნათ სამწიგნობრო კულტურა⁴.

ამ პროცესს **თედო ჟორდანია და თედო სახოკია** ასე აღწერენ:

თ. ჟორდანია: “არა ნაკლები ღვაწლი მიმიძღვის მე, როგორც მებრძოლს იანოვსკის პროექტისას. ამან ხომ ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან ამოაგდო. შემდეგ ამისა ხელი მიჰყო დასამხობად ქართველთ ეკლესიისა, ე.ი. საეკლესიო ენისა, სამეგრელოში... **ვიდაც ნაძირალებს ქართული ლოცვები მეგრულად გადაათარგმნია და ეგზარხოსის დასტური ითხოვა**. აქ ისევ მე დაუხვდით... რამდენი უსიამოვნება ამაზე მე მომადგა. პირადად მე ამაზე არას ვიტყვი, ხოლო იანოვსკისაგან დაწყებული საქმე სამუდამოდ ჩაიფუშა... იმერეთში გადასვლის შემდეგ მე აღვადგინე ქართული ენის უფლება სვანეთის სკოლებში (სადაც ქართული ენა გადაგდებული იყო 1903 წლიდან)”⁵.

თ. სახოკია: “ყველას მოგეხსენებათ, რომ მეგრული ენის საკითხი რუსების შემოსვლამდე არ არსებობდა. ეს საკითხი გაჩნდა მას აქეთ, რაც რუსებმა საქართველოში ფეხი

⁴ საკითხის ისტორიისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, “ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენის შესახებ” და საქართველო“, ქუთაისი, 2010; T. Putkaradze, E.Dadiani, R. Serozia "European Charter for Regional or Minority Languages" and Georgia", Kutaisi, 2010; <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Serozia-2010>

⁵ თედო ჟორდანია, ქართული ენისათვის ბრძოლა 1882-1910 წლებში და ვინ დაიცვა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში? (ანტიკრიტიკა პასუხად ბ. ი. ფანცხავას და მის კამპანიას); ქუთაისი, 1913. გვ. 15-17. სტამბა “მობა“

მოიკიდეს. როცა საქართველოს სხვადასხვა სამთავროები გაუქმდა და ჩვენი სამშობლოს სხვადასხვა ნაწილები გაერთიანდა, რუსის მთავრობამ იგრძნო ამ გაერთიანების საშიშროება და გადაწყდა ხელოვნურად შეექმნა დაქუცმაცება ჩვენის ქვეყნისა. 1870-იან წლებში იერიში მიტანილ იქნა სამეგრელოს სკოლებზე.

აქ სამინისტრო სკოლებიდან ქართული ენა გამოდევნილ იყო, როგორც არადედაენა და პირდაპირ რუსულის საშუალებით ასწავლიდნენ საგნებს... ასე მიდიოდა სამეგრელოს გარუხების საქმე 1890 წლამდე. ამ ხნიდან იწყება უფრო “დასაბუთებით” უარყოფა ქართული ენისა, როგორც სამშობლო ენისა... ამ ხნიდან სცენაზე გამოდის კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი იანოვსკი (ტომით პოლონელი) და მისი მარჯვენა ხელი ლევიცი (ისიც პოლონელი)... ლევიციმ ხონის სემინარიის მასწავლებელ პეტროვს მეგრელთათვის ცალკე ანბანიც შეადგენინა, რა თქმა უნდა, რუსული ასოებით და იმავე სემინარიის მუშაკის და შემდეგში “ცნობილი“ თადა აშორდიას საშუალებით მეგრული ხალხური ზღაპრები თუ ლექსებიც ჩააწერინა; ეს სახელმძღვანელო უნდა გამხდარიყო სამეგრელოს სკოლებში. თ. აშორდიას კარგი ადგილი მისცეს, მატერიალურად უზრუნველყვეს, თან დაავალეს, ზუგდიდის მაზრაში ქართული ენა, თუკი სადმე არსებობდა ასეთი, სკოლებიდან გამოედევნა და ხელი შეეწყო რუსული ენის განმტკიცებისათვის.

აშორდიას თავის მხრივ აგენტებიც გაუჩნდნენ და გააჩაღა საქმე; სამეგრელოს სკოლა გადაიქცა ბავშვების დაჩლუნგებისა და გადაგვარების ერთგვარ ქარხნად. ერთი თოფის დაცლით მთავრობამ ორი კურდღლის მოკვლა მოახერხა: სამეგრელოს სამინისტრო სკოლებიდან ქართული გამოდევნა და გარუხების გზაზე შეაყენა სამეგრელოს მკვიდრნი... განსაკუთრებით სამეგრელოსათვის შეიქმნა მძიმე დეკანოზ ვოსტორგოვის ფარფაში. იგი თამამად იძახდა: მეგრელები სხვანი არიან, ქართველებთან საერთო არაფერი აქვთ და ამიტომ ქართული ენა მათს სკოლებში არ უნდა ისწავლებოდეს, მის მაგივრად რუსული, სახელმწიფო ენა, ასწავლეთო... 1905 წ. რევოლუციამ ცოტათი შეანელა ჩვენი რუსიფიკატორების გულმოდგინება. რევოლუციის შემდეგ, რეაქციის დაწყებისთანავე, ბნელეთის ძალნი ისევ ამუშავდნენ. 1918 წ. ფოთში მასწავლებელ სტეფანე გაგუას ინიციატივით უკვე თვით მეგრელები გამოვიდნენ ლევიცი-ვოსტორგოვის მიერ დაწყებული საქმის განმგრძობ-

ნი, როგორც მოხალისენი. მაგრამ ყველას ბალთა ლაღობად მიგვაჩნდა მათი ნაცოდვილი და სერიოზულობაში არ ჩამოგვირთმევია, სანამ 1925 წელს, როცა ყველაზე ნაკლებ მოველოდით ასეთი ავანტიურის გაღვივებას, ზუგდიდში დაიწყო ავტონომიის ნიადაგის მზადება. მაფალუელთა ჯგუფმა მოსკოვში თხოვნა გაგზავნა: “გვიხსენით საქართველოს სუვერენიტეტისაგან, სამეგრელოს “პროლეტარიატის საცოდაობას ნულა უყურებთ და უშუალოდ შეუერთეთ რუსეთის პროლეტარიატსო“...⁶

ქართველი ერის ენობრივ-ენიკურ დანაწევრებას XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნის დასაწყისში აქტიურად აღუდგნენ წინ გამორჩეული ქართველები: **ილია ჭავჭავაძე, გრიგოლ დადიანი⁷, იაკობ გოგებაშვილი, სერგეი მესხი, ბესარიონ ნიჟარაძე, ამბროსი ხელაია, ივანე მარგიანი, პეტრე ჭარაია** და სხვები, რომელთაც შეძლეს, მოსალოდნელი საფრთხე მიეტანათ ფართო საზოგადოებამდე. სამეგრელო-სვანეთის ქართველობამ სრულად გააცნობიერა, რომ რუსეთის იმპერიის მოხელეები კულტურულ ისტორიას უუცხოვებდნენ და მრავალსაუკუნოვანი სამწიგნობრო ენის შემქმნელ საზოგადოებას დედაენად უცხადებდნენ **უმწერლობო კუთხურ მეტყველებას⁸**.

⁶ თედო სახოკია, თქვენ ვისღა მისდევთ?! თბ., 1927; დოკუმენტი იხ. <https://www.scribd.com/document/24443368/Putkaradze-Saqartvelos-Mokle-Istoria>.

⁷ ეპისკოპოსი გრიგოლ დადიანი: “მეგრული ქართული ენის დიალექტია და არა დამოუკიდებელი ენა... მეგრული ქართულ ენას აღიქვამს როგორც თავის ძირეულ საკუთრებას...” ვრცლად იხ.: გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმინდესი გრიგოლის განკარგულების საფუძველზე შექმნილი კომისიის დადგენილება მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმანის მიზანშეწონილობის შესახებ (1895), /რუსულიდან თარგმნეს თ. გვანცელაძემ და მ. ტაბიძემ/, ქართველური მემკვიდრეობა, XIV, ქუთაისი, 2010, გვ. 204-235; იხ., აგრეთვე: თ. გვანცელაძე, მ. ნაჭყებია, მ. ტაბიძე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი გრიგოლ დადიანი, საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული: “საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის კათედრა 5 წლისა” თბ., 2006; გრიგოლ დადიანის შესახებ იხ. ასევე: <https://www.youtube.com/watch?v=pJ2e0ZvmFw8>.

⁸ საკითხის ისტორიისა და მსჯელობისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ღვთისმსახურების ენა “ყოველთა ქართველთა“ ერთიანობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი (სამწიგნობრო ენისა და დიალექტთა მიმართების საკითხისათვის“ , ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001, გვ. 227-241; თ. გვანცელაძე, მ. ტაბიძე, რ. შეროზია, რ. ჭანტურია, ღვთისმსახურებისა და სასულიერო განათლების ენა, როგორც

საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (1918-1920) ისევ იყო მცდელობა, დაარსებულიყო **მეგრულენოვანი“ სკოლები**; კერძოდ, აქტიურობდა ქალაქ ფოთის “ქალთა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს“ თავმჯდომარის - სტეფანე გაგუას რამდენიმეკაციანი ჯგუფი (მათ ჰქონდათ ორგანიზაცია: “მაფალუ“)⁹, რომელიც ფოთსა და ზუგდიდში მოქმედებდა¹⁰. სტ. გაგუას ჯგუფის ინიციატივას ნეგატიურად შეხვდა საქართველოს დემოკრატიულ ხელისუფლება, თუმცა არსებითი ყურადღებაც არ მიუქცევია.

ი. სტალინისა და ლ. ბერიას განსხვავებული პოზიციები მეგრულის სტატუსთან დაკავშირებით.

ქართველთა დედაენის ისტორიის გაყალბებით ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების რუსული გეგმა აქტიურად განაახლეს ბოლშევიკებმა; კერძოდ, 1913 წელს გამოქვეყ-

რუსული იმპერიული პოლიტიკის განხორციელების საშუალება საქართველოში, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001, გვ. 89-116; მ. ტაბიძე, ენობრივი პოლიტიკის საკითხები ქართულ სინამდვილეში, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2002, გვ. 155-165; ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, ზოგადქართული სამწიგნობრო ენა და ქართველთა დიალექტები (ისტორიული მიმოხილვა), ქართველური მემკვიდრეობა, VI, ქუთაისი, 2002, გვ. 187-203; თ. გვანცელაძე, ენა და კილო ქართველოლოგიაში, თბ., 2006; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ქართველური ენობრივი სივრცე, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ. 155-165; ტ. ფუტყარაძე, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, I, თბ., 2012, გვ. 9-38

⁹ **თედო სახოკია:** “რევოლუციის შემდეგ, რეაქციის დაწყებისთანავე, ბნელეთის ძალნი ისევ ამუშავდნენ. 1918 წ. ფოთში მასწავლებელ **სტეფანე გაგუას ინიციატივით** უკვე თვით მეგრელები გამოვიდნენ ლევიცკი-ვოსტორგოვის მიერ დაწყებული საქმის განმგრძობნი, როგორც მოხალისენი (თ. სახოკია, **“თქვენ რაღას მისდევთ?!”** <http://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2111>). შტრ.: “მაფალუიზმი“ იყო “მეცადინეობა იმისათვის, რომ შეენარჩუნებინა მეგრული ენა და მეგრული თვითმყოფადი ყოფითი კულტურა“ (ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 101);

¹⁰ შტრ.: ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილის აზრით, “სტ. გაგუას მიერ წამოწყებული “მაფალუს“ ინიციატივა გულისხმობდა **სამეგრელოს რეგიონის** კულტურული მონაპოვარის წარმოჩენას და ამით საერთო ეროვნული (ქართული - ტ.ფ.) კულტურის გამდიდრებას“ (ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 80-86).

ნდა ი. სტალინის წიგნი: მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი, რომელშიც ვკითხულობთ (ვიმოწმებთ 1951 წლის გამოცემიდან):

“კავკასიაში არიან მთელი რიგი ხალხები, რომელთაც პრიმიტიული კულტურა, განსაკუთრებული ენა აქვთ, მაგრამ მშობლიურ ლიტერატურას მოკლებულნი არიან... რა ვუყოთ ასეთ ხალხებს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, სვანებს, ლეკებს და სხვ., რომლებიც სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ თავიანთი ლიტერატურა კი არა აქვთ? (გვ. 138-139)... ნაციონალური საკითხი კავკასიაში შეიძლება გადაიჭრას მხოლოდ იმ მიმართულებით, რომ დაგვიანებული ერები და ხალხები უმაღლესი კულტურის საერთო კალაპოტში მოვაქციოთ“ (გვ. 142).

როგორც ვხედავთ, ყოველგვარი ისტორიული ლოგიკის საწინააღმდეგოდ, მეფის რუსეთის მოხელეების კვალად, ი. სტალინი **უმწერლობო ენის მქონე დაგვიანებულ ერებად** თუ ხალხებად აცხადებს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, სვანებს, ლეკებს და სხვ. ი. სტალინის წარმოდგენილი კონცეფცია დიდად არ განსხვავდება იანოვსკ-ვოსტოროვოს მიდგომისაგან. აქვე აღვნიშნავთ, რომ მეფის რუსეთის მოხელეები ეყრდნობოდნენ პეტერბურგელი პროფესორის - ქ. პატკანიანის “სამეცნიერო“ ხედვებს; ამ უკანასკნელის მოწაფე იყო ნიკო მარი, რომელმაც რუსეთის აკადემიის აკადემიკოსად არჩევის შემდეგ, ფაქტობრივად, გააგრძელა ქ. პატკანიანის გზა¹¹; კერძოდ, გასული საუკუნის 20-იან წლებში ნ. მარი აქტიურად რომ იყო ჩაბმული მეგრულის სტატუსის დადგენის პროცესში, ჩანს ისაკ ჟვანიას შემდეგი ტექსტებიდანაც: “მაშინ კომისიამ უ. ელიავას დაძალებით მეგრული ენაც არ ცნო, თუმცა, აკადემიკოს მარის განმარტების შემდეგ, რომ არსებობს მეგრული ენა და არა - კილო, ამხ. ელიავამ შეცვალა თავისი აზრი“¹².

ი. სტალინის “თეორიის“ შესაბამისად, 1923 წლის ივლისში ჩატარდა საქართველოს ცკ მეორე სესია, რომელმაც მიიღო **“დეკლარაცია ენის შესახებ“**. დეკლარაციაში ვკითხულობთ: “ჩვენი ურყევი პრინციპია, რომ ყველაფერი, როგორც მართვა-

¹¹ ნ. მარის წინააღმდეგობრივი მიდგომების შესახებ ვრცლად იხ. ტ. ფუტყარაძე, ი. ვაშაყიძე, ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა; თბ., 2011.

¹² ციტატას ვიმოწმებთ წიგნიდან: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 183.

გამგეობა, ისე სწავლება და სხვა ხდებოდა ხალხისათვის გასაგებ და მშობლიურ ენაზე¹³. აქვე ნათქვამია:

“ეთნიკური სიჭრელის და ჩამორჩენილობის პირობებში დგას **ჩამორჩენილი ერების** (ხაზი ჩვენია - ავტ.) კულტურულ-ეკონომიკური დონის ამალღების... ტომებში ნაციონალური განცალკევების ნაშთების აღმოფხვრის მძიმე ამოცანა. **ამიერკავკასიის ცოცხალი სალაპარაკო ენები** (ხაზი ჩვენია - ავტ.) უნდა გადაიქცნენ მათი კულტურული განვითარების და მათ მიერ მუშურ-გლახური რევოლუციის მონაპოვართა შეთვისების მძლავ იარაღად“. ამავ დოკუმენტით ამიერკავკასიის ცკ-ის პრეზიდიუმს წინადადება მიეცა, მოკლე ხანში გამოეცა კანონი, რომელიც დაარეგულირებდა როგორც ფედერაციის სახელმწიფო ორგანოებში, ასევე, ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებში **“სამშობლო ენის“ (ანუ დედაენის) გამოყენების წესებს**.

აშკარაა, რომ დასახელებული დეკლარაცია შექმნილია ი. სტალინის იდეების საფუძველზე. მალევე, ი. სტალინის მიერ დეკლარირებული გეგმის განხორციელება, სავარაუდოდ, ფილიპე მახარაძის ხელმძღვანელობით დაიწყო ბოლშევიკთა რამდენიმე ჯგუფმა, რომელთა ნაწილმა **სამეგრელოს ავტონომიაც მოითხოვა**. მათ დაუპირისპირდა ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი ალ. გეგეჭკორისა¹⁴ და **ლავრენტი ბერიას** ხელმძღვანელობით¹⁵; კერძოდ, სამეგრელოს ავტონომიასა და საქმისწარმოებაში მეგრული “ენის“ (ასევე, სხვა სეპარატისტული გამოხდომების) მოთხოვნის დასაბალანსებლად, ალ. გეგეჭკორისა და ლავრენტი ბერიას აქტიურობით, ამიერკავკასიის ცაკ-მა 1924 წლის 27 თებერვალს მიიღო განსხვავებული შინაარსის დეკრეტი: “რესპუბლიკის სახელმწიფო დაწესებულებებში სახელმწიფო ენის, მოსახლეობის უმრავლესობის და ნაციონალური ენის გამოყენების შესახებ“. ამ დეკრეტის ბაზაზე სრულიად საქართველოს ცაკ-მა 1924 წლის 4 აპრილს მიიღო დეკლარაცია, რომლითაც გამოირიცხა მეგრული ენის საქმისწარმოების ენად გამოცხადება.

¹³ გაზეთი კომუნისტი, 1923 წ. 3 ივლისი.

¹⁴ ალ. გეგეჭკორი გარდაიცვალა 1928 წელს.

¹⁵ ალ. გეგეჭკორისა და ლ. ბერიას წერილები 2018 წელს გამოქვეყნდება წიგნში: ტ. ფუტყარაძე, “ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები.“

ამის მიუხედავად, 1925 წლის 5-9 აპრილს, საქართველოს საბჭოების III ყრილობაზე, **ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის მდივანი ბ. შოგირაძე** ყრილობას მეგრულად მიესალმა (მისი გამოსვლა სალიტერატურო ქართულით გადმოსცა ვინმე თოდრიამ). იგივე შოგირაძე დისკუსიის დროს რუსულ ენაზე გამოვიდა (და არა - ქართულად!)¹⁶. ამავე ყრილობაზე სიტყვით გამოსულმა **ამიერკავკასიის ცკ-ის წევრმა ბიმურზა აფრასიძემ** ყრილობას მიმართა სვანური მეტყველების ბალსქვემოურ დიალექტზე. 1925 წელს სვანურად სიტყვით წარმომთქმელი ბიმურზა აფრასიძე არის საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წევრის, ბიმურზა აფრასიძის (დადეშქელიანის) ბაბუა. ბ-ნი ბ. აფრასიძე-დადეშქელიანის ცნობით, ბაბუამისი ბრწყინვალედ ფლობდა დედაენას - ქართულ ენას

ფაქტია, ერთი მხრივ, ისტორიული რეალობისა და, მეორე მხრივ, საბჭოთა იმპერიის ინტერესების (“გათიშე და იბატონე”) შესაბამისად, 1922-24 წლებიდან **ბოლშევიკთა ადგილობრივ წრეებშიც** მეგრულთან მიმართებით გამოიკვეთა ორგვარი პოზიცია; კერძოდ:

1. საქართველოს ერთ-ერთი კუთხის - სამეგრელოს (ისტორიული ეგრისის, ოდიშის) მოსახლეობის ისტორიული გზის შესაბამისად, სამეგრელოში საქმისწარმოების, განათლებისა და პრესის ენად ქართული ენის შენარჩუნება (ლ. ბერია, ალ. გეგეჭკორი...);
2. “ნაციონალურ საკითხში“ ი. სტალინის ხედვის შესაბამისად, მეგრული მეტყველების დამკვიდრება დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად.

დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეორე მიდგომის მომხრენი არ წარმოადგენდნენ სამეგრელოს, მათი იდეები არ ეფუძნებოდა სამეგრელოს ქართველობის ინტერესებსა და სურვილებს. ისინი იყვნენ არა სეპარატისტები, არამედ **საბჭოთა იმპერიის ენობრივი პოლიტიკის ბრმა მიმდევრები**, რომლებიც ვერ აცნობიერებდნენ, რომ ამ გზაზე დადგომით უარს ამბობდნენ მათივე წინაპრების მიერ შექმნლ მრავალსაუკუნოვან

¹⁶ ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 152

სამწიგნობრო კულტურაზე. ამ ჯგუფს პირობითად ვუწოდებთ **სტალინელ კოლაბორაციონისტებს**.

სტალინელი კოლაბორაციონისტები, თავის მხრივ, ორ ძირითად ჯგუფად იყოფოდნენ:

ა) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს შეერთებას რუსეთთან, ან ნაციონალური ავტონომიის გამოცხადებას 1922-1936 წლებში არსებული “ამიერკავკასიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის“ ფარგლებში; ასევე, **სამეგრელოში მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად** (ბუკონია-ბესელიას ჯგუფი, გრ. ახალაიას ჯგუფი და ბეგლარ ბერიას ჯგუფი¹⁷. ლავრენტი ბერია 1925 წელს ამ ჯგუფის ლიდერად ასახელებს **მიშო დადიანს**. ეს ჯგუფი “ჩხოუშიელი ავტონომისტები“ სახელით არის ცნობილი¹⁸;

ბ) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს გამოცხადებას “ამიერკავკასიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის“ ადმინისტრაციულ ოლქად და **მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად** (ისაკ ჟვანიას ჯგუფი).

ჩვენ გამოკვლევის კონტექსტში არსებითია ის, რომ **ორივე ჯგუფი ითხოვდა უმწერლობო მეგრული მეტყველების ქცევას სამწერლობო ენად და ქართულის ნაცვლად** (თუ პარალელურად) მის **დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად**¹⁹. ცხადია, კრემლის

¹⁷ ბეგლარ ბერია, გალდავა, ნიკოლეიშვილი, შონია, ციმენტია... დასახელებული პირები 1923 წელს პარტიიდან გარიცხეს ავტონომიის მოთხოვნის გამო (საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, აღ. 1, ს. 493, ფურცელი 17; დოკუმენტს ვიმოწმებთ წიგნიდან: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009 გვ. 146-148

¹⁸ იხ.: ვახტანგ გვარამიასა და გიორგი ციციშვილის წიგნი, გვ. 135-144; თავი VII - “ჩხოუშიელი“ ავტონომისტები და მათი მოთხოვნები.

¹⁹ **ეს მოთხოვნა დღესაც ისმის ხოლმე:** ზოგი დღესაც თვლის, რომ სამეგრელოში ქართული ბევრს არ ესმის, ამიტომ სწავლა-განათლებლისათვის აუცილებელია მეგრულენოვანი სკოლები; მეგრულენოვანი სკოლებისა და სამეგრელოს ადმინისტრაციული ოლქის მოთხოვნანი სკოლა-ზომიერების მტკიცებას ისახავს მიზნად ჩვენ მიერ არაერთხელ ციტირებული წიგნი: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009 (იხ., მაგ. თავი V, “რა აწუხებს სამეგრელოს გლეხობას“, გვ. 102-114). ამ ავტორებმაც არ იციან, რომ **მსოფლიოს**

მიერ ორივე ჯგუფი ხელოვნურად იყო შექმნილი. მათ შორის არსებული მცირე სხვაობა საერთო სცენარის ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ; **სცენარი კი ასეთი იყო:** უფრო რადიკალური მოთხოვნის ფონზე ქართველობის შეგუება შედარებით კომპრომისულ ვარიანტზე. “სცენარისტების“ ჩანაფიქრი ითვალისწინებდა იმასაც, რომ მეგრული ენის (და სამეგრელოს ავტონომიის) საკითხი ისეთ დონეზე ყოფილიყო აქტუალიზებული, რომ ჯანსაღი აზრის გამოსათქმელად ადგილი აღარ დარჩენილიყო. როგორც ქვემოთ ვნახავთ, გასული საუკუნის 20-იან წლებში დასახელებულ ორივე ჯგუფს ერთ კონტექსტში განიხილავდნენ როგორც ქართველი მოღვაწენი (თ. სახოკია, კ. გამსახურდია...), ისე ბოლშევიკ ხელისუფალთა ერთი ნაწილიც (ალექსანდრე გეგეჭკორი, ლავრენტი ბერია...).

მოკლედ სტალინელ კოლაბორაციონისტთა ორივე ჯგუფის შესახებ.

“ჩხოუშიელი ავტონომისტები“

1925 წელს ციბაკ ბუკონიამ, სოლომონ ბესელიამ და კიდევ 18 პირმა “სამეგრელოს მშრომელი ხალხის“ სახელით მიმართეს “სრულიად რუსეთის სტაროსტას, მამა მიხეილ ივანეს ძე კალინინს“; დოკუმენტში ორი ძირითადი მოთხოვნა იყო:

1. სამეგრელოს ავტონომიის უშუალო დაქვემდებარება მოსკოვზე საქართველოს სუვერენიტეტის გარეშე, რომ “სამუდამოდ განმტკიცდეს სამეგრელოს და რუსეთის მშრომელთა კავშირი“. ავტონომიის სახელის ორი ვარიანტი იყო შემუშავებული: ან: ლაზ-კოლხიდა, ან: მარგალისტანი.

თითქმის ყველა ენას აქვს ისეთი დიალექტები, რომელთა მფლობელებს არ ესმით სამწიგნობრო ენა, თუკი ეს ენა არ შეისწავლეს. ქართული სამწიგნობრო ენაც ბევრი სხვა კუთხის ქართველისათვის იქნება გაუგებარი, თუკი განათლებას არ მიიღებს - არ ისწავლის ისტორიულ სამწიგნობრო ენას და მხოლოდ კუთხური კილოს ფარგლებში დარჩება მისი ენობრივი მსოფლალქმა. ვფიქრობთ, ამგვარი მოთხოვნა დღესაც სახიფათოა ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობისათვის, რამდენადაც მეგრული მეტყველების გადაქცევა საქმისწარმოებისა და მწიგნობრობის ენად ამ კილოს მფლობელთ გაუუცხოვებს მრავალსაუკუნოვან ისტორიულ დედაენას - ქართულ ენას და ენობრივ-კულტურულად დაანაწევრებს ქართველ ერს.

ბუკონია-ბესელიას არგუმენტი: სამეგრელო რუსეთს შეუერთდა 1804 წლის ტრაქტატით და ალექსანდრე მეორის 1867 წლის 4 იანვრის ბრძანებით;

2. სამეგრელოს “სამშობლო ენაზე” - “მეგრელი ტომის“, მეგრული ხალხის ენაზე - მეგრულ ენაზე - გაზეთების გამოცემის აღდგენა “ლენინიზმის ხაზის მკაცრი დაცვით“, რომელ ხაზსაც ეწინააღმდეგებიან “ქართველი უკლონისტები“ და “სამეგრელოს მშრომელი ხალხის სათავეში უკლონისტების მიერ დაყენებული მეგრული ამხანაგები“.

ბუკონია-ბესელიას აზრით, მეგრული ხალხი ცალკე ერია, მეგრული კი არის დამოუკიდებელი ენა²⁰.

1925 წლის 13 სექტემბერს გამოქვეყნებულ წერილში: “მეგრული ავტონომისტების შესახებ“²¹ **ლავრენტი ბერია** ამ ჯგუფის წინამძღოლად ასახელებს მიხეილ (მიშო) დადიანს, რომელსაც დაუწერია ნაშრომი: “ფილოსოფია და უბრძნესი ენა“; ამ გამოქვეყნებულ ნაშრომში გატარებულია აზრი, რომ მეგრული ენა მსოფლიოს მარგალიტია, მეგრული ძველსიტყვაობა პირველდაწყებითი ენაა აზიისა და აფრიკის ხალხებისათვის, რომ მეგრულენები პირველი ხალხია დედამიწაზე...“²²

რაც შეეხება გრ. ახალაიას ჯგუფს:

1925 წლის 20 მარტს გრიგოლ ახალაიას, ალიკო კვარაცხელიას, ბაგრატ ხუფენიას, მარზი ხუბუტიასა და ილია ჯანჯალიას ხელმოწერით წერილი გაეგზავნა სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარეს; ხელმომწერთა აზრით, კაცობრიობის უხსოვარი დროიდან მეგრული ხალხი ქართველი (ქართველური) ტომისაგან გამოირჩევა როგორც ჩვეულებით, ისე სალაპარაკო ენით; მეგრული ხალხი იჩაგრება იმიტომ, რომ მეგრული ენით არ მიეწოდება კომუნიზმის იდეები და ითხოვენ ბელადების წიგნების თარგმნას მეგრულ ენაზე. ავტორები ემიჯნებიან ქართველ ერს და მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლება მათ, როგორც

²⁰ მოთხოვნებს ვიმოწმებთ ლავრენტი ბერიას წერილიდან: “მეგრულ ავტონომისტების შესახებ“, გაზეთი კომუნისტი, 1925, 13 სექტემბერი. ლ. ბერია ამ დროს იყო საქართველოს ჩეკას საიდუმლო ოპერატიული განყოფილების უფროსი.

²¹ ლ. ბერიასა და მსგავსი შეხედულებების მქონე სხვა ავტორთა თვალსაზრისების კრიტიკისათვის იხ. ვანტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 22-27.

²² იქვე, გვ. 136-137.

დამოუკიდებელ ერს, ისე უნდა მოექცეს²³. ავტორები კატეგორიულად ითხოვდნენ მეგრული ენის ქცევას საქმისწარმოებისა და სწავლების ენად. ამ ჯგუფის მიერ გამოიციმოდა გაზეთი: “ნოთე“ (რედაქტორი გრიგოლ ახალაია)²⁴.

ლ. ბერია დადიანი-ბუკონია-ბესელია-ახალაიას ჯგუფში აერთიანებს ისაკ ჟვანიასაც, თუმცა, ფაქტია, რომ ბუკონია-ბესელიასაგან განსხვავებით, ისაკ ჟვანია ითხოვდა სამეგრელოს ადმინისტრაციულ ოლქს. ამ ცდომილების მიუხედავად, ვფიქრობთ: ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების კვალად, ლ. ბერია მიშო დადიანს, გრ. ახალაიასა თუ ისაკ ჟვანიას ერთ რანგში იმიტომ განიხილავდა, რომ **სამივე მათგანი ცდილობდა, მეგრული მეტყველება ექცია სამწიგნობრო ენად და საქმისწარმოების ენად,** რაც, ერთი მხრივ, ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დაშლის შეუქცევად საფუძველს შექმნიდა, მეორე მხრივ კი, სამეგრელოს მოსახლეობას დაუკარგავდა წინაპრების მიერ შექმნილ, სულ მცირე, 16-საუკუნოვან სამწიგნობრო კულტურას.

ლოგიურია, ამავე ჯგუფში განვიხილოთ ბოლშევიკი ტარასი შენგელიაც, რომელმაც 1933 წელს მსგავსი მოთხოვნებით მიმართა სკკპ (ბ) ცკ-ს მდივანს, ამხ. ი. სტალინს, სსრ კავშირის ცკ-ის თავმჯდომარეს, ამხ. კალინინს და სსრკ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს, ამხ. მოლოტოვს; კერძოდ, იგი სამეგრელოს სახელით ითხოვდა აჭარის ავტონომიის მსგავს ავტონომიურ ოლქს საქართველოს შემადგენლობაში და მეგრული ენისა და ლიტერატურის შექმნას²⁵.

²³ კრიტიკისათვის იხ. ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 149-151.

²⁴ “ნოთე“ დაიხურა 1925 წელს. საინტერესოა: ამ სახელით 1990 წელს “საქართველოს სახალხო ფრონტის“ ზუგდიდის რეგიონალურმა ორგანიზაციამ ზუგდიდში გამოსცა ორკვირეული გაზეთი; რედაქტორი: ჯამბულ არქანია. ამავე სახელით გაზეთი გამოიციმოდა 1997-1998 წლებში (საინტერესო იქნება ამ გაზეთების შინაარსის ანალიზი).

²⁵ საარქივო დოკუმენტის თარგმანი რუსულ ტექსტთან ერთად გამოქვეყნდება წიგნში, რომელიც ავტორთა ჯგუფის მიერ მზადდება გამოსაცემად. დოკუმენტის განსხვავებული ინტერპრეტაციისათვის იხ. ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 117

ისაკ ჟვანიას ჭგუფი

ისაკ ჟვანია, ი. სტალინის თვალსაზრისზე დაყრდნობით, ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარებისთანავე ცდილობდა სამეგრელოს ადმინისტრაციული ოლქის შექმნას, მეგრული სკოლების დაარსებასა და მეგრული გაზეთების გამოცემას. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა 1925 წლის 24 აგვისტოს ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის პრეზიდიუმის წევრებისა (ი. ჟვანია და სხვები) და ცენტრის წარმომადგენლების (მათიკაშვილი, გიორგაძე, ეგოროვი) ერთობლივი დადგენილება:

1. სამეგრელო “გაფორმდეს“, როგორც საქართველოს სსრ შემადგენლობაში შემავალი კულტურულ-ტერიტორიული ერთეული.
2. ნება დაერთოს პარტკომის ორგანოს სახით ყოველდღიური გაზეთისა და სხვ. პოლიტიკურ-ლიტერატურული და სასოფლო-სამეურნეო ხასიათის ბროშურების გამოცემას.
3. პირველი საფეხურის სკოლებში შემოღებულ იქნას მეგრული ენით სწავლება.
4. ყველა დაწესებულებაში საქმისწარმოება შემოღებულ იქნას მეგრულ ენაზე²⁶.

დასახელებული მოთხოვნები გაიმეორა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის (წევრები: კახიანი, ოკუჯავა, ელიავა, გეგეჭკორი, ორჯონიკიძე, მათიკაშვილი, სუხიშვილი, ივანოვ-კავკაზსკი) 1925 წლის 3 სექტემბრის დადგენილებამ **“მეგრული საკითხის შესახებ“**; დადგენილება ითვალისწინებდა:

1. სამეგრელოს იმ რაიონებში/სოფლებში, სადაც მოსახლეობამ არ იცის ქართული ენა, “აუცილებლად ჩაითვალოს ურთიერთობა მეგრულ ენაზე“;
2. რაიონის სასამართლოში, სადაც არ ესმით ქართული ენა, დაშვებულ იქნას სასამართლო ლაპარაკი და სასამართლო განაჩენისა და დადგენილების გაცემა მეგრულ ენაზე;
3. შესაძლებლად ჩაითვალოს გლეხების გაზეთის და სააგიტაციო ხასიათის ფურცლების გამოცემა მეგრულ ენაზე;
4. შესაძლებლად ჩაითვალოს სამეგრელოს პირველი საფეხურის სკოლებში მეგრულ ენაზე სწავლება²⁷.

²⁶ საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, აღ. 6, 226 ფურც. 53/3. მსჯელობისათვის იხ., ასევე: ვანტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 108.

ამგვარ გადაწყვეტილებას წინ აღუდგნენ ალექსანდრე გეგეჭკორი და ლავრენტი ბერია, რომელთაც ეგოროვ-მათიკაშვილ-კახიან-ყვანიას მოთხოვნები ფაქტობრივად გააიგივეს მიშო დადიანისა და გრ. ახალაიას ჯგუფების მოთხოვნებთან; კერძოდ, 1925 წლის 8 სექტემბრის გაზეთ “კომუნისტში“ მათ წინააღმდეგ გაილაშქრა ალექსანდრე (საშა) გეგეჭკორმა წერილით: **“იანოვსკი-ვოსტორგოვის ღირსეულ მემკვიდრეებს“.** კოლაბორაციონისტების ორივე მოთხოვნას (სამეგრელოს ავტონომია და მეგრული ენის სტატუსი) ალ. გეგეჭკორმა ასეთი არგუმენტებით უპასუხა:

1. სამეგრელოს არასოდეს უცხოვრია საქართველოსგან მოწყვეტით; სამეგრელო არის საქართველოს ისტორიული და განუყოფელი ნაწილი, ისეთივე, როგორც ქართლ-კახეთი, მთა, გურია, იმერეთი.

2. მეგრელები წარმოადგენს ქართველი ერის ისეთივე შტოს, როგორიცაა: იმერლები, გურულები, ფშავ-ხევსურნი... მეგრელი არ არის ცალკე ეროვნება, როგორც ამას აცხადებდა იანოვსკი-ვოსტორგოვ-აშორდია; გარდა ამისა, მეგრელი დასაბამითვე შემოქმედია ქართული სალიტერატურო ენისა (ალ. გეგეჭკორი იმოწმებს ანტონ ჭყონდიდელისა და თედო ჟორდანიას ისტორიულ სახელებს; ასევე, სამეგრელოდან გამოსული პარტიული და უპარტიო ინტელიგენციის პოზიციას, რომელიც დაფიქსირდა 1924 წელს - ავტ.). ქართული ენა არის მეგრელთა “სამშობლო ენა“; შესაბამისად, მეგრულს ვერ ვუწოდებთ დამოუკიდებელ

²⁷ საარქივო დოკუმენტის განსხვავებული ინტერპრეტაციისათვის იხ.: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 90-92 (საარქივო დოკუმენტი: ფონდი 14, აღ. 2, ს. 359, ფურც. 29).

ჩენი აზრით, უმწერლობა ხალხის ენას ნამდვილად ესაჭიროება ასეთი მხარდაჭერა; შდრ., დღეს დაახლოებით ასეთი აქტივობებია გათვალისწინებული “რეგიონულ ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიითაც“; თუმცა, აქვე ხაზგასმით აღვნიშნავთ:

მეგრელები, სვანები, ლაზები არიან მრავალსაუკუნოვანი სამწიგნობრო ტრადიციის მქონე ქართველები; შესაბამისად, მეგრულის შესახებ ზემოხსენებული დადგენილებებიც და ამჟამინდელი მოძრაობაც მეგრული-სადმი რეგიონული ენის სტატუსის მინიჭების შესახებ, **ერთ მიზანს ემსახურება: ქართველთა ნაწილს გაუუცხოვოს ისტორიული დედაენა და ქართველები დაანაწევროს ენობრივ-ეთნიკურად** (მსჯელობისათვის იხ. ქვემოთ).

ენას, რადგან მეგრულში ძირითადად იგივე ქართული სიტყვებია; მეტიც, მეგრულის “უკლებლივ ყველა ძირის სიტყვები მთლად ეთანაბრება ქართული სიტყვების ძირებს იმდენად, რომ ქართული ლიტერატურული ენის შესასწავლად აუცილებელია მეგრული დიალექტიკის გაცნობა... მეგრული მართლა დიალექტია, მხოლოდ დიალექტი, ქართული ენის ერთ-ერთი შტოთაგანია“... “არავითარ დამოუკიდებელ მეგრულ კულტურაზე არ შეიძლება ლაპარაკი. სამეგრელოს კულტურა მთლიანად ქართულია, ქართულ საფუძველზეა მოქარგული, ქართული ფესვებითაა მოარსებე“²⁸.

ლავრენტი ბერიამ ალ. გეგეჭკორის მსგავსი არგუმენტებით გააკრიტიკა სამეგრელოს ავტონომიის მოთხოვნა 1925 წლის 13 სექტემბრის გაზეთ “კომუნისტში (№210) დაბეჭდილ წერილში: “მეგრელ ავტონომისტების შესახებ“, რომელშიც მიშო დადიანის ანტიქართული ჯგუფის წევრად გამოაცხადა ზუგდიდელი ბლ-შევიკების ერთ-ერთი ძველი ლიდერი ისაკ ყვანია; ეს უკანასკნელი ამ დროს იყო ზუგდიდის მაზრის კომუნისტთა ხელმძღვანელი.

ისაკ ყვანია რბილად, მაგრამ მაინც საჯაროდ დაუპირისპირდა ლ. ბერიას; კერძოდ, 1925 წლის 15 სექტემ-

²⁸ ალ. გეგეჭკორის წერილის გაუმართლებლად სუბიექტური ანალიზისათვის იხ., ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 5; კერძოდ, ავტორები წერენ, რომ გეგეჭკორის ეს სიტყვები სიმართლეა, მაგრამ “ამ სიმართლესთან ერთად მან (გეგეჭკორმა) არაფერი სთქვა, რომ ისტორიის ბედუკუღმართობის გამო სამეგრელოს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი რეალურად მხოლოდ მეგრული ენით ფუნქციონირებდა; რადგან სამეგრელო-აფხაზეთში მოსახლე მეგრელთა ერთ ნაწილს არ ესმოდა სხვა ენა, გარდა თავისი მშობლიური მეგრული ენისა, საჭირო იყო იმ თავისებურების გათვალისწინება. ამასთანავე, მეგრელ მოსახლეობას უხსოვარი დროიდან ჰქონდა შესისხლხორცებული სალაპარაკო მეგრული ენა, რომელიც დამახინჯებული ქართული კი არ იყო, როგორც ეს ზოგიერთ საბჭოთა ჩინოვნიკს გამოჰყავდა, არამედ ქართული ენის პარალელურ, ძმა ენას წარმოადგენდა“. ვახტანგ გვარამიამ და გიორგი ციციშვილმა, ისევე როგორც ქართველთა ენობრივი სამყაროს ისტორიის არმცოდნე სხვა პირებმა, არ იციან, რომ მეგრული მეტყველება არის ქართველთა დედაენის კუთხური სახესხვაობა, მათივე ტერმინოლოგიური პერიფრაზი რომ გამოვიყენოთ, ქართული ენისაგან მიღებული “შვილი სახესხვაობა“ და არა - “ძმა სახესხვაობა“.

ბერს გამოქვეყნდა ისაკ ჟვანიას პასუხი სათაურით: “სამეგრელოს ავტონომისტების შესახებ“.

გაზეთ “კომუნისტის“ სხვა პუბლიკაციები ცხადყოფს, რომ საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლება იმხანად ლავრენტი ბერიას თვალსაზრისზე იდგა; კერძოდ, **ალ. გეგეჭკორისა და ლ. ბერიას სტატიებს მოჰყვა ქართველთა ეროვნულ-ენობრივ ერთიანობასა და სეპარატიზმის მხილებაზე ორიენტირებული სხვა წერილებიც**, რომელთა ავტორები იყვნენ: დ. თოფურაძე, სოფ. ხობში დაბადებული უხუცესი სოციალ-დემოკრატი (“სამეგრელო და აშორდისტები“; გაზეთი “კომუნისტი“, 15.09.1925); მ. კვარაცხელია (“უპასუხისმგებლო გამოსვლის შესახებ“; გაზეთი “კომუნისტი“, 16.09.1925); ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის აგიტაცია-პროპაგანდის ყოფილი გამგე ბ. შოგირაძე (“ახალი აღმოჩენა“; გაზეთი “კომუნისტი“, 17.09.1925)²⁹ და სხვ.

სტალინელი კოლაბორაციონისტებისაგან განსხვავებით, საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლების გეგეჭკორ-ბერიას ფრთის კურსი, აგრძელებდა რა ტრადიციულ კალაპოტს, მისაღები იყო ფართო საზოგადოებისათვის; ამას ცხადყოფს იმავე პერიოდში ჩატარებული ორი მასშტაბური შეხვედრაც და მაშინ მოღვაწე პირთა მემუარებიც; კერძოდ:

- 1925 წლის 22 სექტემბერს ახალ სენაკში ჩატარდა “მას-წავლებელთა და ინტელიგენციის წარმომადგენელთა“ კრება, რომელსაც 60 წარმომადგენელი ესწრებოდა. წარმომადგენელთა ყრილობამ დაადგინა, რომ სამეგრელოს ავტონომიის მოთხოვნა არის საქართველოს დანაწევრების მცდელობა (რეზოლუცია დაიბეჭდა 24 სექტემბერს გაზეთ “კომუნისტში“; ეს ფაქტი ცხადყოფს, რომ კრებას მხარს უჭერდა ბოლშევიკური ხელისუფლების უფრო ძლიერი ფრთა).

- 1925 წლის 23 სექტემბერს თბილისში, შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრში ჩატარდა სამეგრელოდან წამოსული

²⁹ ეს ის შოგირაძეა, რომელიც ამ წერილის გამოქვეყნებამდე რამდენიმე თვით ადრე ყრილობაზე მეგრულად გამოვიდა (იხ. ზემოთ). ეს ფაქტიც ცხადყოფს, რომ საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლების პოლიტიკა მეტად ლაბილური იყო “მეგრული თემის“ საკითხში; არსებული გაორება ძალე გადაიზარდა ისაკ ჟვანიასა და ლავრენტი ბერიას სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირებაში, რომელსაც ახანგრძლივებდა ი. ჟვანიასადმი ი. სტალინის თანადგომა. ჩანს, 1933 წლიდან ლ. ბერიამ ი. სტალინი გადაარწმუნა. იხ. ქვემოთ).

საზოგადო მოღვაწეების, მწერლებისა და სხვა ცნობილი ადამიანების შეკრება, სადაც თავისი ცნობილი სიტყვით გამოვიდა თედო სახოკია³⁰. საყურადღებოა პრეზიდენტის შემადგენლობა: ცნობილი ეროვნული მოღვაწე გიორგი ჟორდანიას (თედო ჟორდანიას შვილი), თედო სახოკია (პრეზიდენტის თავმჯდომარე), აკაკი ფალავა (პრეზიდენტის წევრი), დიომიდე თოფურაძე (პრეზიდენტის წევრი), ბართლომე პატარაია (პრეზიდენტის წევრი), ანდრო თოდუა (პრეზიდენტის წევრი) და **ალ. გეგეჭკორი, პრეზიდენტის საპატიო წევრი.**

ცნობილი ადამიანების შეკრებამ თავის რეზოლუციაში ნეგატიურად შეაფასა როგორც სამეგრელოს ავტონომიის, ისე მეგრულად სწავლების დაწყების მოთხოვნა³¹. მას შემდეგ 85 წელი გავიდა, მაგრამ მეგრულად სწავლების საკითხი ისევ გააქტიურდა; სწორედ ამ კონტექსტშია განსახილველი ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილის წინააღმდეგობრივი პოზიცია: ისინი, ერთი მხრივ, გამოხატეს იანოვსკი-ლევცი-აშორდია-ვოსტორგოვის ქმედებებს, მაგრამ, მეორე მხრივ, **ცდილობენ, დადებითად წარმოაჩინონ ისაკ ჟვანიას “საქმიანობის არსი”** და ამართლებენ 1931 წელს დაწყებით საფეხურზე მეგრულად სწავლების შემოღებას; კერძოდ, წერენ: “1886 წლის სექტემბერში ლევციის კატეგორიულად მოუთხოვია სამეგრელოს სკოლების მეგრულ ენაზე გადაყვანა. ამით თითქოს ქართულის არმცოდნე მეგრელი ბავშვების პირველდაწყებითი სწავლების პრობლემა იხსნებოდა, მაგრამ, სინამდვილეში მისი მთავარი დანიშნულება იყო სამეგრელოს სკოლებში ქართული ლიტერატურული ენის გამორიცხვა... ლევცი-კიმ სხვა მზაკვრობაც გადაწყვიტა: მან თ. აშორდიას საღვთო წერილის ქართულიდან მეგრულად თარგმნა დაავალა და სამეგრელოს ეკლესიებიდან ქართულის განდევნა დაისახა მიზნად”³².
მღრ. იმავე წიგნში ვკითხულობთ³³:

³⁰ წერილად გამოქვეყნდა რამდენჯერმე; იხ.

<http://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2111>

³¹ კრების მასალები დაიბეჭდა 25 სექტემბრის გაზეთებში: “კომუნისტი“, “მუშა“. საგანგებო მასალა გამოქვეყნდა ასევე, 27 სექტემბრის გაზეთ “მუშის“ დამატებაში სათაურით: “ტარტაროზი“.

³² ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ.52.

³³ იქვე, გვ. 331

“ი. ჟვანია იბრძოდა სამეგრელოს მოსახლეობის სპეციფიკური მეგრული ენით, საერთო რეგიონალურ ერთიან ხელმძღვანელობას დაქვემდებარებული ცენტრის და საერთო რეგიონალური ადმინისტრაციული ოლქის კომპლექსური და უფრო ეფექტიანი ღონისძიებებით მოგვარებისათვის“.

1925 წელს თბილისში ჩატარებულ კრებაზე სიტყვით გამოვიდა ცნობილი მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია; მეგრულთან დაკავშირებით საინტერესოა მისი შეფასება: “ამორდია-ლევციკის აგენტებს - ამ გამოთაყვანებულ ხალხს - უნდათ, რომ ჩვენ უარვყოთ რუსთაველის, ჩახრუხაძის, გურამიშვილის ენა და მის ნაცვლად შემოვიღოთ ამორდიას მიერ შეთითხნილი მეგრული მართლწერა. ჩვენ ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოვსპოთ საქართველოსაგან სამეგრელოს ჩამომორებისა და საქართველოს დაქუცმაცების ყოველი ცდა“.

ხაზგასმით აღვნიშნავთ:

კონსტანტინე გამსახურდიას მსგავსად, ყველა გამოსვლაში მეგრულად სწავლების მოთხოვნა გაიგივებული იყო ქართველი ერის დანაწევრებისა და საქართველოს დაქუცმაცების მცდელობასთან; რაც აისახა კრების რეზოლუციაშიც³⁴.

თავისის გატანას ცდილობდნენ ისაქ ჟვანიას მოსკოველი მხარდამჭერებიც.

1925 წლის ბოლოს მკაფიოდ გამოიკვეთა კრემლის ინტერესები; რომელიც მოკლედ ასე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

³⁴ უდრ.: ვახტანგ გვარამიასა და გიორგი ციციშვილის აზრით (იქვე, გვ. 28-32), “ისაქ ჟვანია იცავდა სამეგრელოს ინტერესებს“. იხ., ასევე: გვ. 95: “ყველაზე ღვარძლიანი კრიტიკა **სამეგრელოს ინტერესების დამცველებმა** განიცადეს საქართველოს კომპარტიის VI ყრილობაზე. აქ ლ. ბერიას და მ. კახიანის აზრის მიმდევრებმა რაღა არ მოიგონეს და რა არ დააბრალეს ი. ჟვანიასა და გ. გაბუნიას“; იხ., ასევე: “ი. ჟვანიას და მისი თანამოაზრე-თანამებრძოლების მთავარი საზრუნავი იყო ქართულის არმცოდნე მეგრული გლეხების, მათი შვილიშვილების **ენობრივი ბარიერის**, მეურნეობრივ-კულტურული პრობლემების დროული მოგვარება“ (გვ. 228)... აშკარაა: ვახტანგ გვარამია და გიორგი ციციშვილი “სამეგრელოს ინტერესების“ დამცველებად თვლიან პირებს, რომლებიც, რბილად რომ ვთქვათ, სამეგრელოს ქართველობას უუცხოვებენ წინაპართა მიერ შექმნილ დიდ სამწიგნობრო კულტურას (ნიშანდობლივი ფაქტი: დასახელებული წიგნი გამოცემულია ჩვენს თანამედროვე პროორუსი პოლიტიკოსის - ალექსანდრე ჭაჭიას მონაწილეობით).

- რუსული ენის როლის გაზრდა ადგილობრივი ნაციონალური ენების შევიწროების ხარჯზე;
- სპეციალური “საერთაშორისო“ ტერმინოლოგიის დამკვიდრება, რომელიც ხელს შეუწყობდა ბოლშევიკური პროპაგანდის გავრცელებას;
- ეროვნული იდენტობების დარღვევის მიზნით საგანგებო ლინგვისტური იდეოლოგიების შემუშავება.

საქართველოში კრემლის პოლიტიკის განსახორციელებლად ფილიპე მახარაძემ 1925 წლის 8 დეკემბერს შექმნა **“სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭო“**, რომელსაც ევალეზოდა სახალხო განათლების სფეროს დაგეგმვა. კონკრეტულად სამეგრელოში დაგეგმილი აქტივობების შესამოწმებლად 1928 წელს მოსკოვიდან ჩამოვიდა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ინსტრუქტორი პშენიცინი, რომელმაც შემოიარა სამეგრელოს სოფლები და დაასკვნა: **“მეგრულ გლეხებს უნდა მივცეთ სკოლა, სასამართლო და პოპულარული ბროშურა მშობლიურ ენაზე“**.

1929 წლის 25 მარტს “საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა მ. კახიანმა კრემლის მითითებით მიიღო **დადგენილება მეგრული ენის პრივილეგიების აღსადგენად სკოლაში, სასამართლო საქმის წარმოებისა და გამოძიების საქმეში**. ამ დადგენილების მიხედვით, იმ ადგილებში, სადაც მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა ქართული ენა არ იცოდა (!), საქმის წარმოება და სასამართლოს წარმოება მეგრულ ენაზე უნდა შესრულებულიყო... (ი. ჟვანია, 1931, გვ. 147). ნიშანდობლივია: დადგენილების I და II პუნქტებში ერთმანეთს უპირისპირდება ქართული და მეგრული; მაგ. IV პუნქტში მითითებულია, რომ დადგენილებები, განკარგულებები უნდა გამოქვეყნდეს როგორც ქართულად, ისე მეგრულად... რუსული იმპერიული მანქანა XVIII საუკუნეში დაწყებულ სვლას განაგრძობდა; “მავრის“ როლის შემსრულებელნი კი სხვები იყვნენ (ბოლშევიკები: იოსებ სტალინი, ფილიპე მახარაძე, ისაკ ჟვანია...)”³⁵.

³⁵ ი. ჟვანია ნამდვილად არ გამოხატავდა სამეგრელოს მოსახლეობის პოზიციას. ვრცლად იხ. ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ და საქართველო, ქუთაისი, 2010, გვ. 29-48.

ჩანს, ლავრენტი ბერიას წინააღმდეგობის გამო, არც 1929 წლის დადგენილებას მოჰყოლია რეალური შედეგი; ამიტომ 1929 წლის 12 სექტემბერს სოჭში ი. სტალინის შეხვედა ი. ჟვანია, რომელიც წერს:

“ამხ. სტალინის ვთხოვე, რომ მას თავისი მითითებები მოეცა შემდეგ საკითხებზე:

1. მეგრულ ოლქთან, ან საოლქო აღმასკომთან დაკავშირებით,
2. მეგრულ ენაზე გაზეთის და სხვა გლეხური ლიტერატურის გამოცემის შესახებ,
3. სამეგრელოს პირველი საფეხურის სკოლებში მეგრული ენით სწავლების შემოღების შესახებ.

ყველა სამივე საკითხზე ამხ. სტალინმა დადებითი მითითება გასცა³⁶.

ამ შეხვედრის შემდეგ ი. ჟვანიასა და მის თანამზრახველებს ხელ-ფეხი გაეხსნათ:

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა 1929 წლის 21 დეკემბერს მიიღო დადგენილება მეგრულ ენაზე გლეხური გაზეთის გამოცემის შესახებ, რომელიც დაამტკიცა 1930 წლის 12 იანვარს ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტმა. შედეგად, 1930 წლის 1 მარტიდან დაიწყო მეგრული ჟურნალ-გაზეთების ბეჭდვა³⁷.

ეს დადგენილება ნეგატიურად შეფასდა მაშინდელ ფართო საზოგადოებაში. სანიმუშოდ მოვიყვან მღვდელ ნიკიტა თალაკვაძის შეფასებას:

“ასეთი დადგენილებაა დღევანდელ გაზეთ “კომუნისტში“ (25/XII) მოთავსებული! ის შესდგება ექვსი მუხლისაგან. ხელს

<http://www.putkaradze.ge/cigni%20dasrulebuli/links/shesavali.htm>

³⁶ ვიმოწმებთ წიგნიდან: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, 2009, თბ., გვ. 262.

³⁷ შლრ. ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 264: “გაზეთის რედაქტორად დაინიშნა ი. ჟვანია. გაზეთს მიეცა საქართველოს კომპარტიის ცეკას ორგანოს სტატუსი და უკვე 1 მარტს ზუგდიდში გამოიცა “ყაზახიში გაზეთის“ პირველი ნომერი. მაშასადამე სამართალმა პური ჭამა“; ავტორები აქვე იმოწმებენ “ყაზახიში გაზეთის“ ერთ ციტატას, სადაც ქართული გათანაბრებულია სხვა ენებთან: “მეგრული წერით ჩვენ ვეხმარებით სკოლის გარეთ დარჩენილ ახალგაზრდებს, ქართულის არ მცოდნე გლეხ ახალგაზრდებს. ჩვენმა ორგანიზაციებმა წუთითაც არ უნდა შეასუსტონ ყურადღება ქართულის და სხვა ენების მიმართ, მათი შესწავლის მიმართ“ (“ყაზახიში გაზეთი“, 1932, 2 მარტი).

აწერს მას - ცაკის თავმჯდომარის (მიხა ცხაკაია - მეგრელი) მაგიერ ქალაქის აღმასკომის თავმჯდომარე ვ. ბოლქვაძე, საქ. სახ. კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე ფ. მახარაძე და ცაკის მდივანი ს. თოდრია! ეგ სამნივე გურულებია!.. ესეც სიმპტომატიურია. ჩვენ თავის ადგილზე გვქონდა აღნიშნული, რომ სამეგრელო ავტონომიას თხოულობსო!.. ჩვენ ვიცით “აშორდია- მაფალუს“ მიმდევართა მიდრეკილება პატარა საქართველოში ასეთი დიდი სეპარატიზმის - განხეთქილების, გათიშვის ჩამოსაგდებად! წინეთ დეკ. ვოსტორგოვის ზურგს უკან იმალებოდნენ ეგ ვაჟბატონები, მაშინ ქართული ენის და მასთან ერთად მეგრული კილოკავის განდევნას სკოლიდან, ეკლესიიდან თუ დაწესებულებებიდან სცდილობდნენ რუსული ენის გასაბატონებლად! ეხლა კი “მეგრული ენა“ დაუპირდაპირეს - “ქართულს“, “როგორც სამშობლო ენა“ (მუხ. 2.) არამშობლიურს - ქართულს (?!). ეტყობა, აშორდია-მაფალუელებმა იმზომ თავი შეაბეზრეს ხელისუფლებას, რომ მიზანს მიაღწიეს და საქართველოს უზენაეს დაწესებულებებს ასეთი უხამსი და გამხრწნელი დადგენილება გამოატანეს! აქ არავინ იფიქროს, ვითომც უბრალო საქმე იყოს ეს დადგენილება!.. ის არ შემოიფარგლება მარტოოდენ ზუგდიდის მაზრის ზოგიერთი ადგილებით, სადაც თითქოს “მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა ქართული ენა არ იცის“!.. არა, ეს განგრენა ბოლოს და ბოლოს მთელი სამეგრელოს ორგანიზმს გამოხრავს, გამოფიტავს! ყირამალა დაყენებს იქ ქართულ კულტურას და მისს პროგრესიულ მსვლელობას! უხსოვარი დროიდან ქართული ენით სარგებლობდნენ მეგრელები ყველგან და ყველაფერში! ქართული ენა მიაჩნდა მათ “მშობლიურ ენად“! ქართულ ენაზე ლოცულობდნენ, სწერდნენ და მწიგნობრობდნენ მეგრელები და რაღა ეხლა - მეოცე საუკუნეში, “თავისუფალ საქართველოში“ უნდა მოხდეს ეგ საბედისწერო ნაბიჯი! წინეთ ზუგდიდი-სამურზაყანო საქართველოს სხვა ნაწილებზე მოწყვეტილი იყო, დაშორებული მიუვალი გზებით, ათასგვარი უკუღმართი პოლიტიკური ვითარებებით! (გვ. 554-555)“.

ლ. ბერია ცდილობდა, დაებრკოლებინა სამეგრელოს ოლქის შექმნა და მეგრული სკოლების გახსნა³⁸.

³⁸ ლოგიკურია დავუშვათ, რომ ბოლშევიკური რეჟიმის დამკვიდრების პირველ ეტაპზე ლ. ბერია უფრთხოდა ქართველი ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენლების გაღიზიანებას და ამიტომაც დაუჭირა

ი. სტალინისაგან მხარდაჭერილი ისაკ ჟვანია კი ცდილობს, საბოლოოდ დაამარცხოს ლავრენტი ბერია. ამ მიზნით ი. ჟვანია 1931 წლის 20 ნოემბერს **საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნის, ამხ. ლ. ბერიას სახელზე წერს** ოფიციალური წერილს, რომელშიც აყალიბებს თავის ხედვას სამეგრელოსა და მეგრულის შესახებ; ი. ჟვანიას მოთხოვნები ასე გამოიყურება:

“1. გაფორმდეს **მეგრული ოლქი** იმ რაიონებისაგან, რომლებშიც მშრომელი მოსახლეობის უმრავლესობას არ ესმის ქართული ენა.

2. ნება დაერთოს მითითებული რაიონების დაწყებით სკოლებში სწავლებას **მშობლიურ, ე.ი. მეგრულ ენაზე**; იქვე ჩამოთვლილია შემდეგი რაიონები: ზუგდიდი, წალენჯიხა, ჩხოროწყუ, ხობი, სენაკი; ხოლო ნაწილობრივ - მარტვილი, აბაშა და ფოთი³⁹.

საქართველოს ფაქტობრივმა მმართველმა ლ. ბერიამ არ შექმნა სამეგრელოს ავტონომიური ოლქი, მაგრამ წინ არ აღუდგარა საბჭოთა იმპერიის პირველი პირის, **ი. სტალინის ნებას**, ი. ჟვანიას გუნდს საშუალება მისცა 1932 წლის დასაწყისში **გაეხსნა პირველდაწყებითი მეგრული სკოლები**. ნიშანდობლივია საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის ბიუროს 1932 წლის 16 მარტის დადგენილებაში არსებული ასეთი პუნქტიც (სადაც მეგრული გათანაბრებულია ბერძნულ თუ აფხაზურ ენებთან): “წინადადება მიეცეს სახელგამს, უზრუნველყოს, განსახკომის მიერ დამტკიცებული გეგმის თანახმად, სახელმძღვანელოებისა და სასწავლო ნივთების გამოცემა 1-ლ სექტემბრამდე, მათ შორის -

მხარი ქართველთა ენობრივი ერთიანობის შენარჩუნებას და წინააღმდეგობა გაუწია სამეგრელოს ავტონომიის შექმნას.

³⁹ საარქივო დოკუმენტი: პრეზიდენტის არქივი, ფონდი 14, აღ. 6, ს. 266, ფურც. 103. ვიმოწმებთ წიგნიდან: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“ (რედაქტორი ოთარ ჯანელიძე; რეცენზენტები: დავით სანდოძე, გურამ კუტალაძე), თბ., 2009, გვ. 90-92. არქივში დაცულია, ასევე, საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის 1931 წლის 28 ნოემბრის საიდუმლო გზავნილი (№82/87/ს), რომელიც გვამცნობს: “საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის ბიუროს წევრებსა და წევრობის კანდიდატებს: ამხანაგ ბერიას დავალებით გასაცნობად გეგზავნებათ მეგრული საკითხის შემდეგი მასალები“

გამოცემა აფხაზურ, ოსურ, მეგრულ, ბერძნულ და სხვა ენებზე⁴⁰.

ლ. ბერიას ამ დროებით დათმობას მოჰყვა, დიდი ალბათობით, მისგანვე დაგეგმილი რამდენიმე საპასუხო ქმედება:

- 1932 წლის გაზაფხულზე სამეგრელოდან ორგანიზებულად წამოვიდა მშრომელთა წერილები, რომელთაც ფატობრივად ერთნაირი შინაარსი ჰქონდათ. მათი ავტორები **მიზანშეუწონლად თვლიდნენ** მეგრული სკოლებისა და გაზეთების დაარსებას (იხ. ქვემოთ);

- მეგრული სკოლების ფუნქციონირების შესამოწმებლად, განათლების სახალხო კომისარიატის სახელით, სამეგრელოში **გაიგზავნა ცნობილი ენათმეცნიერი არნოლდ ჩიქობავა;**

- სხვადასხვა ავტორისგან ორგანიზებულად დაიწყო 1932 წელს დიდი ტირაჟით დაბეჭდილი ი. ჟვანიას წიგნის: “როგორ იბრძოდა სამეგრელოს მშრომელი გლეხობა საბჭოების ხელისუფლებისათვის“ მკაცრი კრიტიკა⁴¹;

- 1933 წლის გაზაფხულზე საქართველოს მთავრობამ ენათმეცნიერ ვუკოლ ბერიძის მონაწილეობით კიდევ ერთი კომისია ამუშავა სამეგრელოში და 1933 წლის 25 მაისს ცნობილი მეცნიერებისა (არნ. ჩიქობავა, გ. ახვლედიანი, ვ. ბერიძე, ვ. თოფურია...) და სამეგრელოს პოლიტიკური ელიტის მონაწილეობით ჩაატარა კოლეგიის სხდომა, რომელსაც დაასწრეს ცხინვალში გადაყვანილი ისაკ ჟვანიაც (გამოსვლის ტექსტები იხ. ქვემოთ).

- 1933 წლის ბოლოს დაიხურა მეგრული სკოლებიც და მეგრული გაზეთებიც.

ვფიქრობთ, ჩამოთვლილ ნაბიჯთაგან ლავრენტი ბერიას გამარჯვებაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა არნ. ჩიქობავამ, რომელმაც, ნ. მარის (და სტალინის!) საპირისპიროდ⁴², დაასაბუთა,

⁴⁰ ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 294.

⁴¹ ისაკ ჟვანიას წიგნის კრიტიკოსების შესახებ ინფორმაციისათვის იხ. ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 374-384.

⁴² მიგვაჩნია, რომ 1932 წელს ი. სტალინისა და თავისი კარიერის ზენიტში მყოფი ნ. მარის პრინციპული დებულებების საწინააღმდეგოდ წასვლა იყო არნ. ჩიქობავას დიდი გაბედულება; აქვე აღვნიშნავთ, რომ არნ. ჩიქობავა წინ ვერ აღუდგა ჩრდილო კავკასიელი ხალხების

რომ მეგრული არ არის ცალკე ენა; მეგრული არის უმწერლობო ზანური ენის დიალექტი და რომ “ქართული ენა მეგრული და სვანი ბავშვების ნორმალური განვითარებისათვის ისეთივე ბუნებრივი და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი იარაღია, როგორც ხევსური და გურული ბავშვებისათვის“. ამ ისტორიის შესახებ უფრო ვრცლად ვისაუბრებთ.

არნ. ჩიქობავასა და სხვა ენათმეცნიერთა როლი 1933 წელს მეგრული სკოლების დახურვის ისტორიაში.

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულია 1932 წლის გაზაფხულზე სამეგრელოს რაიონების კომუნისტ აქტივისტთა და მშრომელთა წერილები, რომელთა ავტორებიც მიზანშეუწონლად თვლიდნენ სამეგრელოს ავტონომიურ ოლქს, მეგრულ სკოლებსა და მეგრულ გაზეთებს. ამგვარი ქმედება რომ ცენტრიდანაა ორგანიზებული, ამას ცხადყოფს **კოლექტიური წერილების “შაბლონი“**:

იმხანად ბევრს არ ჰქონდა საბეჭდი მანქანა, ამიტომ, ჩანს, სოფლებს/რაიონებს დაურიგეს ერთი და იგივე ტექსტი, რომელშიც გამოტოვებული იყო სოფლის სახელი და ხელმოწერთა გვარები. “შაბლონის“ გამოტოვებულ ადგილებში იწერებოდა შესაბამისი სოფლებისა თუ რაიონების სახელი და ამ რაიონების/სოფლების იმ წარმომადგენელთა (ძირითადად, პარტიულ აქტივისტთა და დეპუტატთა) გვარები, რომლებიც ხელს აწერდნენ ამ დოკუმენტს. ხელისუფლების (ლ. ბერიას!) დავალებით ეს შაბლონი შეივსო და ხელმოწერილ იქნა ბევრ სოფელში; **სწორედ ამ წერილებით გაჩნდა აუცილებლობა, ხელისუფლებას სამეგრელოში გაეგზავნა სპეციალური კომპეტენტური კომისია.**

ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიმართულებით მოქმედ საბჭოთა იმპერიის გეგმას.

შაბლონის ტექსტი ასე გამოიყურება:

ოქმი №

..... პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრებისა 1932 წლის “ მარტიდან და ესწრებოდნენ პარტიის წევრები “ “ , კანდიდატი “ “ , კომკავშირის წევრ-კანდიდატი “ “ , მდივნობ-და: ამხ.

მ ო ი ს მ ი ნ ე ს:

ინფორმაციული მოხსენება კომ. უჯრედის მდივნისა, ამხ.
სამეგრელოს საკითხის შესახებ.

დ ა ა დ გ ი ნ ე ს:

1. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებულმა კრებამ მოისმინა ინფორმაციული მოხსენება კომ. უჯრედის მდივანი ამხ. სამეგრელოს საკითხის შესახებ. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება აღნიშნავს, რომ ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთი ხელმძღვანელი ამხანაგები **ამხანაგ ი. ჟვანიას მეთაურობით დიდი ხანია ცდილობენ, რომ სამეგრელო გამოაცხადონ ავტონომიურ ოლქად** (აქ და ქვემოთაც ხაზი ჩვენია - ტ.ფ., მ.თ.). ამ მიზნით ისინი მიმართავენ ყოველგვარ ღონესა და საშუალებას. **ზოგ შემთხვევაში თავს აცხადებენ სამეგრელოს წარმომადგენლებად და ლაპარაკობენ მთელი სამეგრელოს სახელით.** პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კატეგორიულ პროტესტს აცხადებს ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთ ხელმძღვანელ ამხანაგების მიერ უფლებების უკანონოდ მითვისების გამო და ვადაჭრით აცხადებს, რომ **ამხ. ი. ჟვანიას და მის თანამოაზრეებს არავითარი უფლება არა აქვთ ილაპარაკონ** მშრომელი მოსახლეობის სახელით. თუ მას ასეთი მინდობილობა აღმოაჩნდა, იგი უსათუოდ ყალბია და უსაფუძვლო.

2. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კატეგორიულად აცხადებს, რომ სამეგრელოს ავტონომიურ ოლქად გამოცხადება ან ყოფილი ზუგდიდის მაზრის ოლქად გამოცხადება, ან ზუგდიდის ყოფილი მაზრის რაიონების ერთ რაიონად გაერთიანება სოფლის ზუგდიდთან შეერთება არ არის

სოფლის მშრომელი მოსახლეობის სურვილი, არამედ იგი სურვილია მხოლოდ ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთ ხელმძღვანელ ამხანაგების და ამიტომ პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კატეგორიულ პროტესტს აცხადებს სამეგრელოს ავტონომიურ ოლქად გამოცხადების ცდის წინააღმდეგ, ან ზუგდიდის ყოფილი მაზრის ოლქად გამოცხადების ცდის წინააღმდეგ, აგრეთვე ზუგდიდის ყოფილი მაზრის ერთ რაიონად გაერთიანების ცდის წინააღმდეგ და ზუგდიდის რაიონთან შეერთების ცდის წინააღმდეგ.

3. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება იწონებს საქ. კ. პ. /ბ/ და საქართველოს მთავრობის დადგენილებას სამეგრელოს რაიონებში პირველ დაწევით სასწავლებლებში გამოყენებული იქნეს მეგრული ენა, როგორც დამხმარე ენა ქართული ენის სწავლებით. მაგრამ არ იზიარებს სამეგრელოს პირველ დაწევით სკოლებში მეგრული ენით დაწვების ცდას.

4. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება მხურვალედ ესალმება საქ. კ.პ. /ბ/ ცენტრალური კომიტეტის და საქართველოს უმაღლესი მთავრობის მეგრულ ენაზე გაზეთის გამოცემის გამო, მაგრამ აღნიშნავს, რომ ზუგდიდის რაიონის ხელმძღვანელობა, რომელიც ფაქტიურად ხელმძღვანელობს მეგრულ გაზეთ "ყაზახიში გაზეთს", ამახინჯებენ მეგრულ ენას და "ყაზახიში გაზეთს" ხდიან ქართული ენის უცოდინარი მშრომელი მეგრული გლეხებისათვის გაუგებარს. რომ ქართული ენა, რომელიც ძალიან მონათესავეა მეგრულ ენასთან და ქართულ ენაში აუარებელი მეგრული სიტყვებია შესული და პირიქით, მეგრულ სიტყვებში აუარებელი ქართული სიტყვებია შესული, ეს გარემოება ქართულ ენას ადვილად შესათვისებლად ხდის მეგრელისათვის, ამასთან ერთად, პარტ. კომკავშირის კრება აღნიშნავს, რომ ქართულ კულტურასა და მეგრულ კულტურას, რომლებიც წარმოადგენენ ერთი და იგივეს, გაორება-გათიშვა ყოვლად დაუშვებელია. მიუხედავად ამისა, ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთი ხელმძღვანელი, მათ შორის, "ყაზახიში გაზეთის" რედაქტორი, მიუხედავად ჩვენი არაერთი განცხადებისა, მაინც ამახინჯებს მეგრულ ენას. შეაქვთ რა მეგრულ ლექსიკონში მეგრული გლეხისათვის სრულიად გაუგებარი, მათ მიერ ახლად გამოგონილი სიტყვები /ყაზკომი, დუდმახვენჯი, მელამოსე, სხუნუ, და სხვა უამრავი ასეთი სიტყვები/.

ექებენ აგრეთვე სამეგრელოს ფეოდალიზმისდროინდელ არქივებში დავიწყებულ სიტყვებს /მარჯვალი, ვერწემი, ორთა ლმა კანჩხუ, ობუჭოლაია, ტაბაკის უნჩაში და სხვა უამრავი ასეთები/. იმისათვის რომ დააშორონ მეგრული ენა ქართული ენისაგან და ამით გაუძნელონ მეგრულ ბავშვს ქართული ენის შესწავლა, ცდილობენ რა შექმნან მეგრული ლიტერატურა, მეგრული კულტურა, რაც დღევანდელი გაშლილი სოციალისტური მშენებლობისა და კულტურული რევოლუციის ხანაში მეგრულ მშრომელთათვის ყოვლად მიუღებელია. მეორეს მხრით, მეგრული ენის ქართული ენისაგან დაშორებით ცდილობენ დაამტკიცონ მეგრულ მშრომელთათვის მიუღებელი სამეგრელოს ავტონომიური ოლქის ჩამოყალიბების აუცილებლობა. წალენჯიხის რაიონი ითვლება მთელ სამეგრელოში ყველაზე ჩამორჩენილ კუთხედ, მიუხედავად ამისა, ამ რაიონის მოსახლეთა ოჯახებში არ არის ისეთი ოჯახი, სადაც ერთი, ორი ან სამი ან კიდევ მეტი, და მთელ რიგ შემთხვევებში, მთელმა ოჯახის წევრებმა ქართული ენა არ იცოდეს. ის ფოქუსი და ეშმაკობა, რომელსაც ჩადის ზუგდიდის ზოგიერთი ხელმძღვანელი ამხანაგები, იმ დროს, როდესაც მათ ევლინებათ ცენტრიდან ქართველი ხელმძღვანელი ამხანაგები და უმტკიცებენ მათ, რომ უჯრედის უმნიშვნელო ნაწილმა იცის ქართული და ამის დასამტკიცებლად განგებ გამოწვეული გლეხი, თუნდაც ქართულის მცოდნე იყოს, მაინც მალავს და ქართულის უცოდინრად აჩვენებს თავს, რაც ყოვლად მიუღებელი საქციელია.

5. საქ. კ.პ./ბ/ მეთექვსმეტე ყრილობის დადგენილება მაზრებისა და ოლქების დარაიონების შესახებ და ამ დადგენილების ცხოვრებაში გატარებამ დაუახლოვა ხელისუფლება მასას, დიდად გააუმჯობესა კონკრეტული ოპერატიული ხელმძღვანელობა და დიდად შეუწყო ხელი სოფლების პოლიტიკური, კულტურული და სამეურნეო ზრდის სწრაფი ტემპით წარმართვას. განსაკუთრებით მეტისმეტად თვალსაჩინო დახმარება გაუწია მთავორიანი ზემო სამეგრელოს, მითუმეტეს ჩვენი რაიონის სოფლებს. სოფლელ მშრომელთათვის ხელმისაწვდომი გახდა ხელისუფლება და მათ იგრძნეს მეტი შვება.

მშრომელი გლეხი დიდად აფასებს პარტიისა და ხელისუფლების ამ საუკეთესო ღონისძიებას. ყოველივე ეს უღვიძებთ მშრომელთ

დიდ ენთუზიაზმს და სოციალისტური სახელმწიფოს ყველა დაკვეთებს პირნათლად ასრულებს. სულ სხვა მაზრის არსებობის დროს სიშორისა და ცუდი გზების გამო ძალზე ცუდი იყო მაზრის ხელისუფლების კონკრეტული ოპერატიული ხელმძღვანელობა. ის დაშორებული იყო მასას ან ნაკლები ყურადღება ექცეოდა ისეთ დაშორებულ სოფლებს, როგორც იყო წალენჯიხის რაიონი. გლეხებისთვისაც ნაკლები მისაწვდომი იყო მაზრის ხელისუფლება. გლეხი ერიდებოდა ხარჯებს და დროის დაკარგვას, ამიტომ მთელი რიგი გლეხის კანონიერი მოთხოვნები რჩებოდა დაუკმაყოფილებელი. ერთმა ნახევარმა წელმა განვლო დარაიონების შემდეგ და ეს განცხადება გლეხებისათვის ნათლად წარმოდგენილი ვახდა. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება იგებს რა ყველა ზემოთხსენებულ პირობებს, დარაიონების უპირატესობას და სარგებლიანობას, რათა არ ჩაქრეს ის ენთუზიაზმი, რომელიც გამოიწვია დარაიონებამ. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება სთხოვს საქ. ს. პ. /ბ/ ცეკას, რათა არ გააუქმოს წალენჯიხის რაიონი და მისცეს მას არსებობის საშუალება, იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტისათვის ნამდვილად აუტანელია ყოფილი ზუგდიდის მაზრის ზემომთავარიან ნაწილში ორი წალენჯიხისა და ჩხოროწყუს რაიონის შენახვა. მაშინ პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება სთხოვს საქ. კ.პ./ბ/ ცენტრალურ კომიტეტს, რათა გააერთიანოს წალენჯიხისა და ჩხოროწყუს რაიონები ერთ რაიონად, იმ ადგილას, სადაც ამას აირჩევენ ორივე რაიონების მშრომელი მოსახლეობა.

6. თუ ვინცობაა ჩვენი თხოვნა დაკმაყოფილებული არ იქნება, იმ შემთხვევაში ეცნობოს საქ. კ. პ. /ბ/ ცეკას, რათა ყოველივე ზემოთ თქმულის გამოსარკვევად, **ყოველი მიზეზის გარეშე მიავლინონ ავტორიტეტიანი კომისია, რომელიც გამოარკვევს და შეისწავლის მთელი მშრომელი მოსახლეობის მოთხოვნილებას ამ საკითხში....**

7. ეთხოვს აგრეთვე, წალენჯიხის რაიონის პარტიულ კომიტეტს, რათა დასვას ეს საკითხი რაიკომის სხდომაზე და დაიცვას ჩვენი კანონიერი მოთხოვნილებანი.

8. ამ დადგენილების პარტიის ცენტრალური კომიტეტისათვის მისართმევად და ჩვენი სოფლის მდგომარეობის და სურვილების ცენტრალური კომიტეტისათვის სიტყვიერად ასახსნელად არჩეუ-

ლი იქნეს დელეგატად ამხ. , რომელსაც დაევალოს ჩვენი დადგენილება მხარეთას საქ. კ. პ. 1/ბ/ ცეკას მდივანს და სიტყვიერად აუხსნას ჩვენი სოფლის სურვილები და სულისკვეთება.

ზემოთ აღნიშნულ დადგენილებას ხელს ვაწერთ:

კრების თავ-რე:

მ დ ი ვ ა ნ ი:

პარტიის და კომკავშირის წევრ-კანდიდატები⁴³.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სამეგრელოდან თბილისში ამ ტიპის კოლექტიური წერილების გამოგზავნა იყო ისაკ ჟვანიაზე ლავრენტი ბერიას შეტევის პირველი ეტაპი. მეორე ეტაპად უნდა მივიჩნიოთ საქართველოს სახალხო განათლების კომიტეტის სახელით სამეგრელოში ცნობილი ენათმეცნიერის - არნ. ჩიქობავას გაგზავნა; კერძოდ, ჩვენს ხელთ არსებული ინფორმაციის მიხედვით, 1932 წლის აპრილში სამეგრელოში მუშაობდა ზუგდიდის რაიკომის მიერ შექმნილი კომისია (“ბრიგადა”), რომლის შემადგენლობაში იყვნენ: ზუგდიდის რაიონის განათლების განყოფილების გამგე, ზუგდიდის რაიკომის წარმომადგენელი და განსახკომის წარმომადგენელი ამხ. არნ. ჩიქობავა⁴⁴.

1932 წლის 23-27 აპრილს **სსსრ განათლების სახალხო კომისარის სახელზე მომზადდა კომისიის (“ბრიგადის“)** ⁴⁵

⁴³ შსს არქივი, ფ. 14, აღ. 6. №266, ფურც.220-223.

⁴⁴ 1898 წელს დაბადებული არნ. ჩიქობავა 1926 წლიდან არის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი. თბილისის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულთაგან პირველმა დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია (1929 წ.). 1932-36 წლებში იყო სახელმწიფო ტერმინოლოგიური კომისიის სწავლული მდივანი. **1933 წელს დამტკიცებულ იქნა უნივერსიტეტის პროფესორად.** 1933 წელს არნ. ჩიქობავას ინიციატივით უნივერსიტეტში დაარსდა კავკასიურ ენათა კათედრა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა 1960 წლამდე. 1933-34 სასწავლო წელს არნ. ჩიქობავას თაოსნობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტთან ჩამოყალიბდა კავკასიურ ენათა განყოფილება. 1936 წლიდან გარდაცვალებამდე ხელმძღვანელობდა თავის მიერ დაარსებულ მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა განყოფილებას ენათმეცნიერების ინსტიტუტში.

⁴⁵ კომისია ბრიგადის სახელითაა მოხსენიებული განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის სხდომის ოქმში.

მოხსენებითი ბარათი. დოკუმენტში ჩამოყალიბებულია შემდეგი ძირითადი დასკვნები⁴⁶:

1. საბჭოთა საქართველოს მშრომელთათვის (მხედველობაში გვყავს ქართული გვარტომობის მოსახლეობა) მეცნიერებისა და ლიტერატურის ენა იყო და არის ქართული ენა, საქართველოს სახელმწიფო ენა. სოციალისტური მშენებლობისა და კულტურული რევოლუციის ენა.

2. ძირითადი პედაგოგიური საკითხი, რომელიც ამჟამად ისმის, ამ ხასიათისა არის: წარმოადგენს თუ არა მეგრულად მოლაპარაკე ბავშვებისთვის ქართული ისეთ იარაღს, რომელიც მის ბუნებრივ განვითარებას ზღუდავს?

უნდა ითქვას, რომ ფსიქოლოგია მეგრულ მეტყველებისა იმდენადვე ახლო სდგას ქართულთან, რამდენად ახლო სდგას ქართულთან რომელიმე ხევსურის ფსიქოლოგია. იმდენადვე მეგრულად მოლაპარაკე ბავშვებისათვის ქართული ენა ნორმალურ იარაღს წარმოადგენს, როგორც ვსთქვი წარმოადგენს იმავე ხევსურისათვის, სვანისათვის. **ქართული ენა მეგრელი და სვანი ბავშვების ნორმალური განვითარებისათვის ისეთივე ბუნებრივი და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი იარაღია, როგორც ხევსური და გურული ბავშვებისათვის.** არ შეიძლება დავივიწყოთ, რომ სალიტერატურო ქართული ენა განსხვავდება (ზოგჯერ თვალსაჩინოდაც) თვით ქართული კუთხური მეტყველებისაგან (მაგ. თუშური, ხევსურული, გურულისაგან). სალიტერატურო ქართულს თვით ქართულად მოუბარნიც სწავლობენ.

3. ისტორიულად მეგრულის უფლებებისათვის იღვწოდა (ანბანის შედგენა და სხვა) თვითმპყრობელობა (იგულისხმება მეფის რუსეთი! - ტ.ფ. მ.თ.), ე.ი. სწორედ ის ძალა, რომელიც ქართული ენის უფლებებს ხშავდა: მეგრულის უფლებებისათვის ზრუნვა ქართულის შევიწროების საშუალება იყო. კულტურულ-ისტორიულად საზოგადოებრივ-პოლიტიკურად მეგრული ენის უფლებების საკითხის გაჩენა საქართველოში ისევე წარმოუდგენელია, როგორც წარმოუდგენელია “დაჩაგრული მეგრული”. ამჟამად მეგრული ენის ქართული სალიტერატურო ენისათვის დაპირისპირება საუკეთესო შემთხვევაში არის ფეოდალუ-

⁴⁶ დოკუმენტი გამოქვეყნდება 2018 წელს წიგნში: ტ. ფუტყარაძე, “ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები”.

რი საქართველოს კუთხური კარჩაკეტილობის და წეწა-გლეჯის ფსიქოლოგიის რეციდივი.

4. ქართულად სწავლება სავსებით შესაძლებელია პირველი ჯგუფებიდანვე. **პედაგოგიურად საჭიროა და პრაქტიკულად აუცილებელი სწავლების პროცესში გამოვიყენოთ მეგრული, როგორც დამხმარე საშუალება ქართულად მოცემული მასალის შეთვისების გასაადვილებლად** (უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი - ფ. 300, ა.12, №26, ფ. 44-47); მეორე დოკუმენტში უფრო დაზუსტებულია ეს საკითხი:

მეგრულის საკითხი არის პრაქტიკული საკითხი. სამეგრელოს მოსახლეობა აღმოსავლეთ სანაპიროს გამოკლებით ოჯახში ქართულად არ ლაპარაკობს (იქაც კი, სადაც ყველას ესმის ოჯახში ქართული). ბავშვები სკოლაში რომ მოდის, მან ქართული ჩვეულებრივად არ იცის, **ამიტომ პრაქტიკულად აუცილებელია მეგრული იქნეს გამოყენებული, როგორც დამხმარე საშუალება ქართულის შეთვისებისას და შესათვისებლად**. არა თუ პირველ ჯგუფში, უფროს ჯგუფშიაც მასწავლებელს მოუხდება მეგრულის წაშვლიება; ამისათვის, რა თქმა უნდა, არც მეგრული სახელმძღვანელოა საჭირო და არც მეგრული ტერმინოლოგია, რომელთაც ებღაუჭებიან სწორედ ისინი, ვისაც სურს მეგრულის საკითხი პრინციპული-პოლიტიკურ საკითხად აქციოს და მეგრული ქართულისაგან გასამიჯნ საშუალებად გამოიყენოს, რასაც, რა თქმა უნდა, არაფერი აქვს საერთო ლენინურ პოლიტიკასთან“ (უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი - ფ. 300, ა.12, №26, ფ. 1-6)“.

ჩანს, ამ მოხსენებითი ბარათის შინაარსი მალევე ცნობილი გახდა სტალინელი კოლაბორაციონისტებისათვის; ამას მოჰყვა **ტარასი შენგელიას საჩივარი**, რომელიც 1933 წლის აპრილში გაეგზავნა სკკპ (ბ) ცკ-ს მდივანს, ამხ. ი. სტალინს, სსრ კავშირის ცკ-ის თავმჯდომარეს, ამხ. კალინინს და სსრკ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს, ამხ. მოლოტოვს. ი. სტალინის ზემოთ დამოწმებულ კონცეფციასზე დაყრდნობით, ტ. შენგელია სამეგრელოს მოსახლეობის სახელით ითხოვდა აჭარის ავტონომიის მსგავს ავტონომიას სამეგრელოსათვის და მეგრული ენისა და ლიტერა-

ტურის შექმნას⁴⁷. **ამავე საჩივარში გალანძღულია არნ. ჩიქობავა;** კერძოდ, ვკითხულობთ:

“განათლების სახალხო კომიტეტმა ზუგდიდის რაიონში მიაგლინა “მეგრელი“ ჩინოვნიკი, “პროფესორი“ ჩიქობავა დავალებით, რომ ამ “მეგრელ ვაი მეცნიერს“ “მეცნიერული“ თვალსაზრისით შეეჯამებინა დაწყებით სკოლებში მეგრულ ენაზე სწავლება. ამ მეცნიერმა ზუსტად შეაჯამა შედეგები და დაწერა: “მართალია მეგრელი ბავშვები უკეთ ითვისებენ მასალას მშობლიურ მეგრულ ენაზე, ვიდრე მათთვის გაუგებარი ქართულ ენაზე, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ შემდგომში მეგრულიდან ქართულ ენაზე გადასვლა გაძნელებდა, ამიტომ მეგრული სკოლების პირველივე ჯგუფებიდანვე ამოღებული უნდა იქნას მეგრულ ენაზე სწავლება; ანუ სამომავლო “პერსპექტივისათვის“, უკვე დღეს გაეწიროთ მეგრული ენა“. ასეთ “საფუძვლიან“ “მეცნიერულ“ ანტილენინურ გამოსვლას დაეთანხმა ზუგდიდის პარტიის რაიკომის ახალი ხელმძღვანელობა და გადაწყვიტა მომავალი სასწავლო წლიდან სამეგრელოს დაწყებით სკოლებში დაეკანონებინათ ქართულ ენაზე სწავლება. ამ “ჭკვიანური“ გადაწყვეტილებით ზუგდიდის ახალი ხელმძღვანელობა განათლების სახკომთან ერთად ცვლის სკპ(ბ) ცკ-ს დადგენილებას კავკასიის ნაციონალური კომიტეტის და საერთოდ ლენინურ-სტალინური სწავლების ნაციონალური საკითხის შესახებ⁴⁸.

⁴⁷ საარქივო მასალა 2018 წელს გამოქვეყნდება წიგნში: ტ. ფუტყარაძე, “ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები.“

⁴⁸ წერილის ამ მონაკვეთის განსხვავებული თარგმანისა თუ კომენტარებისათვის იხ.: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, “მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 299-300; 192-294; შდრ., თარგმანი: “საქართველოს განსახკომმა ზუგდიდის რაიონში მოაგლინა “მეგრელი“ ჩინოვნიკი “პროფესორი“ ჩიქობავა იმ მიზნით, რომ ამ ვაი “მეცნიერს“ “მეცნიერული“ თვალსაზრისით შეეჯამებინა დაწყებით სკოლებში მეგრულ ენაზე ბავშვების სწავლება. ამ “მეცნიერმა“ ზუსტად შეაჯამა შედეგები და დაწერა: მართალია, მეგრელი ბავშვები მშობლიური მეგრული ენით უკეთ ითვისებენ, ვიდრე გაუგებარი ქართული ენით. მაგრამ მხედველობაში მისაღებია. რომ შემდეგ მეგრულიდან ქართულზე გადასვლა ძნელი იქნება, ამიტომ მეგრულ სკოლებში პირველივე ჯგუფებიდან ამოღებული იქნას მეგრული ენა... ასე დამაჯერებელ “მეცნიერულ“ დასკვნას დაეთანხმა ზუგდიდის პარტიის რაიკომის ახალი ხელმძღვანელობა და გადაწყვიტა მომდევნო სასწავლო წლიდან დაწყებით მეგრულ სკოლებში ქართულ ენაზე სწავლების დაკანონება“.

ამ დანოსის⁴⁹ დაწერიდან 1 თვეში, 1933 წლის 25 მაისს **სსსრ განათლების სახალხო კომისარს** არნ. ჩიქობავამ **წარუდგინა** დამატებითი განმარტებითი მოხსენება⁵⁰ და 1933 წლის 25-27 მაისს ზუგდიდის რაიონში მომუშავე ახალი კომისიის - ვუკოლ ბერიძის⁵¹ კომისიის - დასკვნაც. ახალი კომისიის შემადგენლობა ასე გამოიყურებოდა: ხობის რაიკომის მდივანი, ჩხოროწყუს რაიონის განათლების განყოფილების გამგე, გალის რაიონის განყოფილების გამგე, ენისა და სამეცნიერო ტერმინოლოგიის კომისიის თავმჯდომარე ვუკოლ ბერიძე, ხობის რაიონული განყოფილების გამგე. კომისიის დასკვნა ხელმოწერილია 1933 წლის 27 მაისს. ამ კომისიის დასკვნაში გამეორებულია არნ. ჩიქობავას კომისიის ძირითადი პუნქტი:

“მეგრულ ენაზე სწავლების შემოღება თუნდაც 1-ლ ჯგუფში არაფრით არ შეიძლება გამართლებულ იქნას. სწავლება პირველი ჯგუფიდანვე ქართულ ენაზე უნდა მიმდინარეობდეს, ხოლო მეგრული ენა გამოყენებული უნდა იქნას, როგორც დამხმარე არა მარტო პირველ ჯგუფში,

როგორც ვხედავთ, გვარამია-ციციშვილის ციტირებაში რამდენიმე ფრაზა ხელოვნურადაა დამახინჯებული; მაგ., ფრაზა **“მეგრული ვაი მეცნიერი“** შეცვლილია ფრაზით: **“ვაი მეცნიერი“**.

⁴⁹ მსგავსი მიზნის მქონე დანოსები პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც არ არის იშვიათი მოვლენა; მაგ., ზუსტად ასეთი ბოლშევიკური სულისკვეთებითა დაიწერა კოლექტიური დანოსი სახელწოდებით: “ქართველური ენები და დიალექტები (ერთი “სამეცნიერო პოლემიკის“ გამო)“, რომელიც ბროშურადაც გამოიცა (რედაქტორი მარიამ მანჯგალაძე; გამომცემლობა “მერიდიანი“, თბ., 2007); იხ., ასევე, გიორგი გოგოლაშვილის, ჭაბუკა ქირიას, ზაქარია ფურცხვანიძის, გაია ოკუჯავას... პასკვილები (რომლებიც შორსაა აკადემიზმისგანაც და ადამიანური ფასეულობებისგანაც).

⁵⁰ დოკუმენტი გამოქვეყნდება წიგნში, რომელიც ავტორთა ჯგუფის მიერ მზადდება გამოსაცემად.

⁵¹ ვუკოლ ბერიძემ 1912 წელს დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი. 1922-1932 წლებში ამიერკავკასიის კომუნისტურ უნივერსიტეტში კითხულობდა ქართული ენისა და ლიტერატურის კურსს. იყო საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის სახელით 1925 წლის დასაწყისში შექმნილი “ცენტრალური სამეცნიერო-სატერმინოლოგიო კომიტეტი“ თავმჯდომარე. 1932 წლიდან მოღვაწეობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. მისი უშუალო მონაწილეობით დამუშავდა სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგიური ლექსიკონები.

სადაც მეგრული ენა უფრო ფართოდ გამოიყენება, არამედ ზედა ჯგუფებშიაც⁵².

სამივე დასკვნა განიხილა საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიამ 1933 წლის 25 მაისის⁵³ სხდომაზე. სხდომას ესწრებოდნენ: განათლების სახალხო კომისარი ამხ. ერმილე (ერიკი) ალექსის ძე ბედია /საქ. კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პროპაგანდისა და კულტურის განყოფილების გამგე/, გაბრიელ გოგუაძე (კოლეგიის მდივანი), ზუგდიდის განათლების განყოფილების გამგე, ამხ. შალვა ფაჟავა (ბრიგადის წევრი), განათლების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელი, **ენათმეცნიერი** არნ. ჩიქობავა (ბრიგადის წევრი), **ენათმეცნიერები**: ვუკოლ ბერიძე, ვარლამ თოფურია, გიორგი ახვლედიანი; ასევე: ამხ. გვიჩია (ქართული ჯგუფის მასწავლებელი), ბერიძე, ამხ. ანჯაფარიძე (მეგრული ჯგუფის მასწავლებელი); განათლების განყოფილების გამგეები ხობის, ჩხოროწყუს, გალის რაიონებიდან და აფხაზეთიდან: ამხ. პერტაია, ამხ. ზამთარაია (გალის რაიონი), ამხ. დანელია (ხობის რაიონი), ამხ. ქაცარავა, ამხ. კარპუზ ბერიძე, ამხ. ისაკ ჟვანია... ჩვენთვის საინტერესოა ამ სხდომაზე გამოსული ვუკოლ ბერიძის, გიორგი ახვლედიანისა და არნ. ჩიქობავას მოსაზრებები მეგრულის სტატუსის შესახებ:

ვუკოლ ბერიძე (გვ. 29-30): არქივში არის დაცული (ცნობები), საიდანაც რუსი მოხელეები ამტკიცებენ, რომ მეგრულზე შესაძლებელი არის მწერლობა დაფუძნდეს, 1884 წელს ცირკულიარი არის გაგზავნილი იანოვსკის მიერ; მათი მიზანი იყო არა მეგრულის დამკვიდრება, არამედ ქართულის განდევნა სკოლებიდან: “მეგრელების ჩამოშორება, რომ ქართველების მთლიანი ოჯახი დასუსტებულიყო“... რაც შეეხება კითხვას: არის თუ არა მეგრული დამოუკიდებელი ენა? “არის მიდგომა **ლინგვისტიკური** და არის მიდგომა **საზოგადოებრივ პოლიტიკური** (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ., მ.თ.)... უდიდესი მეცნიერი ნიკო მარი გარკვევით ლაპარაკობს: “მეგრული ლინგვისტურად ენაა, რომელიც საინტერესო მასალას იძლევა საერთო ქართუ-

⁵² დოკუმენტი გამოქვეყნდება წიგნში, რომელიც ავტორთა ჯგუფის მიერ მზადდება გამოსაცემად.

⁵³ 27 მაისს ხელმოწერილი დასკვნა განიხილეს 25 მაისს? დასაზუსტებელია არქივის პირველ ან მეორე დოკუმენტის თარიღი.

ლის შესასწავლად, მაგრამ **საზოგადოებრივ კულტურულ-ისტორიულად იგი დიალექტია** (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ. მ.თ.). საზოგადოებრივ-კულტურულად **მეგრელთა მშობლიური** სამრეწველო კულტურული **ენა** არის ქართული...“ (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ., მ.თ.).

გიორგი ახვლედიანი (გვ. 41): “ენის ფსიქოლოგია ქართულსა და მეგრულს ერთი და იგივე აქვთ. ეს ის არის, რომ აზროვნების იარაღი ჩვენთვის და მეგრელებისათვის ერთი და იგივე არის ძირითადად. მაშასადამე, აზროვნების იარაღი არ მახინჯდება. მხოლოდ აქ არის ლექსიკის ამბავი: აქ კი დამახინჯება არის. მაშასადამე, კვადრატში აყვანილი დამახინჯების, რადგან /ენის/ სტრუქტურა ერთი და იგივე ყოფილა“.

არნ. ჩიქობავა (გვ. 52): “ქართული ენა მეგრელი ბავშვის კულტურული განვითარებისათვის არის ბუნებრივი იარაღი“.

სხდომას აჯამებს კოლეგიის თავმჯდომარე, განათლების სახალხო კომისარი ერმილე ბედია (გვ. 59): “ნუთუ ისეთი ბრმები ვართ, რომ არ დავინახოთ, რომ სამეგრელოს ახალგაზრდობის აღზრდა საშუალო, უმაღლესი უნდა მოხდეს ქართულ ენაზე. რა საჭიროა ნიკო მარის თეორია მეგრული დამოუკიდებელი ენის შესახებ?!“⁵⁴

1932-33 წლებში შემუშავებული წარმოდგენილი თვალსაზრისი არნ ჩიქობავამ შემდგომ პერიოდში უფრო სრულყო; კერძოდ, გაითვალისწინა რა რეალური ისტორია, სტალინის **თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ**, მეგრელთა, ლაზთა, სვანთა ისტორიულ სამწიგნობრო ენად (დედაენად, ეროვნულ ენად) გამოაცხადა ქართული ენა. თუმცა, ბოლომდე ვერ შეეწინააღმდეგა რა ი. სტალინს, სვანური და ზანური (მეგრულ-ლაზური) ტომობრივ ენებად ჩათვალა, მაგრამ სტატუსით ისინი მაინც გაუთანაბრა ქართველთა სხვა დიალექტებს⁵⁵; შდრ., ამ თემაზე

⁵⁴ კოლეგიაზე სიტყვით გამომსვლელების ტექსტები სრულად იხ. წიგნში, რომელიც ავტორთა ჯგუფის მიერ მზადდება გამოსაცემად.

⁵⁵ ბოლშევიკური დიქტატურის პერიოდში შეუძლებელი იყო, ვინმე რადიკალურად დაპირისპირებოდა ი. სტალინს. პეტრ ჭარაიასა და სილოვან ხუნდაძისაგან განსხვავებით, არნ. ჩიქობავამ (ასევე, აკ. შანიძემ, გ. ახვლედიანმა, ვ. თოფურია) უშალედური პოზიცია არჩიეს: არ უარყვეს უმწერლობა (ტომობრივი) ქართველური ენების სტალინური

სხვადასხვა დროს არნ. ჩიქობავას მიერ გამოთქმული თვალსაზრისები:

არნ. ჩიქობავა, 1936 წელი (ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბ., 1936, გვ. 3): “ჭანური და მეგრული ორივე კილოა ერთი ენისა, რომელიც ქართველურ ენათა ჯგუფის მესამე წევრს წარმოადგენს; ცალკე ენებად ჭანურსა და მეგრულს ისევე ვერ მივიჩნევთ, როგორც ხევსურულსა და გურულს; ეს უკანასკნელნი, როგორც ცნობილია, ქართული ენის კილოებს წარმოადგენენ; ფონეტიკურად, მორფოლოგიურად და სინტაქსურად, ლექსიკითაც კი, ჭანური და მეგრული, როგორც ქვევით დავინახავთ, უფრო ახლოს დგას ერთმანეთთან, ვინემ გურული და ხევსურული; ხევსურული და გურული კილოებია ქართული ენისა; ჭანურიცა და მეგრულიც კილოებია, ოღონდ ქართული ენისა კი არა, არამედ ცალკე ენისა, რომელიც ქართულთან გაცილებით უფრო ახლოსა დგას, ვინემ სვანური. **ამ ენას ბ ი რ ო ბ ი თ ზანურს ვუწოდებთ**”.

არნ. ჩიქობავა, 1938 წელი (ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 1938, გვ. XII): “**ზანური (ჭანურ-მეგრული) მიჩნეულია ქართულის** (ზუსტად რომ ვთქვათ, იმ ენისა, რომლის გაგრძელებასაც ისტორიულად ცნობილი ქართული წარმოადგენს) **დიფერენციაციის შედეგად** (და არა დიფუზური ბგერების მქონე რალაც X-მეტყველების დიფერენციაციის შედეგად); **ამ ქართულს ჩამოყალიბებული სახით უკვე გააჩნდა ყველა ის ფონება, რაც მასში დღეს მოგვეპოვება (რ, ჰ და ს-ს გარდა)**”.

არნ. ჩიქობავა, 1952 წელი (“ენათმეცნიერების შესავალი“): “ქართული სალიტერატურო ენა ყველა ქართველი ტომის მწიგნობრობის ენა იყო ისტორიულად და არის ამჟამადაც, ქართლელი და აჭარელი, კახელი და იმერელი, თუში და მეგრელი, ხევსური და აფხაზი, ფშაველი და სვანი, ინგილო და ლაზი... ამ ენაზე სწავლობს სკოლაში, ამ ენას იყენებს კულტურული წინსვლის იარაღად. ასეა ეს საბჭოთა ხელისუფლების დროს; ასე იყო ეს მრავალი საუკუნის მანძილზე: არც აფხაზებს, არც სვანებს, არც მეგრელებსა და არც ჭანებს (ლაზებს), სხვა სამწერლო ენა არა ჰქონიათ. მეფის მთავრობის ცდა (მეცხრამეტე

იდეა, მაგრამ უარყვეს მეგრულის, როგორც ტომობრივი (უმწერლობო) ენის, არსებობა.

საუკუნის მეოთხედი (წლებში) მეგრულად შემოედო სწავლა სამეგრელოს სკოლებში და მით ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან განედგნა, მარცხით დამთავრდა: თუ **დედა-ენას** ასწავლიდნენ ქართველ ბავშვს სკოლაში, **ეს ენა ქართული იყო ყველა ქართველი ტომისათვის** (არნ. ჩიქობავა, 1952, 363).

არნ. ჩიქობავა, 1958 წელი (გაზეთი “კომუნისტი“, 1958: 3): **ქართული სალიტერატურო ენა შექმნილია მთელი ქართველი ხალხის მიერ, იგი კუთვნილებაა მთელი ქართველობისა, - იქნება ეს ქართველი - ხევსური თუ სვანი, კახელი თუ მეგრელი, ქართლელი თუ აჭარელი... თვით დაქუცმაცებულ ფეოდალურ საქართველოშიც კი სხვა სამწერლო ენა არა ჰქონიათ არც მეგრელებსა და არც სვანებს. ქართული სალიტერატურო ენა ერთადერთი **ეროვნული ენაა** მთელი ქართველობისათვის; ასე იყო წარსულში და მით უფრო ასეა ახლა, როცა საბჭოთა საქართველოში სოციალისტურ ქართველ ერში შედუღებებულია როგორც ქართველობის განუყრელი ორგანული ნაწილი, მეგრელი, ჭანი და სვანი ისევე, როგორც ქართლელი, კახელი, აჭარელი, თუში... **დიდმა ქართველმა პედაგოგმა ი. გოგებაშვილმა დედა-ენა უწოდა იმ წიგნს, რომელსაც ყოველი კუთხის ქართველი ბავშვი, სვანი ისევე, როგორც ფშაველი, მეგრელი ისევე, როგორც აჭარელი, ქართლელი და კახელი... იღებს პირველად ხელში, რომ ერთიან ნაციონალურ ქართულ ენას დაეუფლოს**, დაეუფლოს იმ ენას, რომლითაც ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ შექმნეს ქართული ლიტერატურის შესანიშნავი ნიმუშები, იმ ენას, რომელიც განვითარების ახალ საფეხურზე ავიდა საბჭოთა დროის სახელოვანი ქართველი პროზაიკოსებისა და პოეტების შემოქმედების წყალობით“.**

არნ. ჩიქობავა, 1969 წელი (გაზეთი “სამშობლო“, 1969: 4): “კუთხური კილოკავების მთელი წყება გვაქვს, სალიტერატურო ქართული ენა კი ერთია ყველა კილოკავზე მოუბართათვის, ერთობლივ ყველა კუთხის ქართველთათვის. ქართლელი იქნება იგი, აჭარელი, ფშაველი თუ სვანი, ხევსური თუ მეგრელი. ეს ერთი სალიტერატურო ქართული ენა ქართველობის **ეროვნული ენაა**, სკოლისა და სასამართლოს ენა, თეატრისა და რადიოგადაცემათა ენა, იგი საბჭოთა საქართველოს სახელმწიფო ენას წარმოადგენს“...

სრული საფუძველი გვაქვს ყოველივე ზემოთქმული ასე შევაჯამოთ:

ი. სტალინის (და ნიკო მარის) თავდაპირველ “სოციოლინგვისტურ” “თეზისს“, რომლის მიხედვითაც საბჭოთა იმპერიის ენობრივი პოლიტიკა იგეგმებოდა 1913-1932 წლებში (და რომელიც ენობრივ-ეთნიკურად ანაწევრებდა ქართველ ერს), იმთავითვე შეეწინააღმდეგნენ ქართველი საზოგადო მოღვაწეები (კონსტანტინე გამსახურდია, თედო სახოკია...), ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი და ქართველი ენათმეცნიერები: სილოვან ხუნდაძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვუკოლ ბერიძე, გიორგი ახვლედიანი, აკაკი შანიძე, ვარლამ თოფურია... თუმცა, მათ შორისაც შეინიშნებოდა გარკვეული სხვაობა; კერძოდ, **ალექსანდრე გეგეჭკორი და სილოვან ხუნდაძე უკომპრომისოდ დაუპირისპირდნენ ი. სტალინის მიდგომას**, რაც საბოლოო ჯამში მათი სრული იგნორირებით დასრულდა (შემთხვევითი დამთხვევა: ორივე გარდაიცვალა 1928 წელს)⁵⁶.

იმხანად უფრო პრაგმატული აღმოჩნდა არნ. ჩიქობავას, გ. ახვლედიანის, ვ. ბერიძის და სხვა ლინგვისტების **გარკვეულ-წილად კომპრომისული თვალსაზრისი**; კერძოდ, მათ არ გაიზიარეს იოსებ სტალინის (და ნიკო მარის!) ე.წ. ოთხი ქართველური ენის თეორია და ხელი შეუშალეს სამეგრელოსა და სვანეთში ქართული ენის, როგორც ისტორიული დედაენის, ჩანაცვლებას ადგილობრივი კუთხური მეტყველებებით. ამ მიმართულებით ლიდერად ჩანს არნ. ჩიქობავა. ზოგადად თუ ვიტყვი, ი. სტალინის რეპრესიული რეჟიმის პირობებში ი. სტალინის ენობრივი პოლიტიკის უარყოფა ენათმეცნიერის მიერ **სამოქალაქო გმირობის** ტოლფასი იყო.

⁵⁶ ტ. ფუტყარაძე, სილოვან ხუნდაძისა და აკაკი შანიძის პოლემიკა ქართველური ენობრივი ერთეულების კვალიფიკაციის შესახებ; აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და იოსებ ოცხელის სახელობის №2 საჯარო სკოლის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, მიქაელენა ცნობილ საზოგადო მოღვაწეს, პირველი ქართული გიმნაზიის /იოსებ ოცხელის სახელობის №2 საჯარო სკოლის/ ერთ-ერთი დამფუძნებლის - სილოვან ხუნდაძის დაბადებიდან 156-ე წლისთავს. ქუთაისი, 16 აპრილი, 2016 წ.; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, სილოვან ხუნდაძის “ქართულ გრამატიკაში” მეტანილი მეგრულ-სვანური მასალის შესახებ ქართველური მემკვიდრეობა, XX, 2016.

ფრიად ფასეულია, ასევე, მეგრულის სტატუსის შესახებ გამოთქმული ვუკოლ ბერიძისა და გიორგი ახვლედიანის **კომპრომისული** თვალსაზრისი: **“საზოგადოებრივ კულტურულ-ისტორიულად მეგრული დიალექტია, საზოგადოებრივ-კულტურულად მეგრელთა მშობლიური** სამრეწველო კულტურული **ენა** არის ქართული...” (ვ. ბერიძე); “ენის ფსიქოლოგია ქართულსა და მეგრულს ერთი და იგივე აქვთ; ეს ის არის, რომ აზროვნების იარაღი ჩვენთვის და მეგრელებისათვის ერთი და იგივე არის ძირითადად (გ. ახვლედიანი).

რაში მდგომარეობდა არნ. ჩიქობავას, ვ. ბერიძის, გ. ახვლედიანის კომპრომისი?

1913 წელს დაწერილ წიგნში: “მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“ ი. სტალინი წერდა, რომ მეგრელთა დედაენა არის “დაგვიანებული ერის“ უმწერლობო ენა (!).

შდრ. სილოვან ხუნდაძის საპირისპირო პოზიცია: “მეგრული არის ქართული ენის დიალექტი (მაშინ ეს თვალსაზრისი ბუნებრივი იყო ქართველი მოღვაწეებისთვისაც)⁵⁷.

შდრ. კომპრომისული პოზიცია: მეგრელების დედაენა არის ისტორიული ქართული სამწიგნობრო ენა, ხოლო მეგრული არ არის დამოუკიდებელი ენა; იგი არის უმწერლობო ზანური ენის (და არა - ქართული ენის) დიალექტი. **ეს მოსაზრება ჩამოაყალიბეს არნ. ჩიქობავამ და 1933 წლის განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის სხდომის მონაწილე სხვა ლინგვისტებმა.**

შემდგომში არნ. ჩიქობავა უფრო ვრცლად მსჯელობს ამ მიმართულებით; კერძოდ, არნ. ჩიქობავას აზრით, მეგრელი, საქართველოს სხვა კუთხეების ქართველთა მსგავსად, დიდი სამწიგნობრო კულტურის პატრონია (არ არის უმწერლობო ჩამორჩენილი ერი); მეგრელის ეროვნული ენა არის ქართული ენა; საკუთრივ მეგრული კი არის **ქართული ენისგან წარმოქმნილი**

⁵⁷ **სილოვან ხუნდაძე** (“ქართული გრამატიკა“, 1917, გვ. 20): “ქართული ენის კილოკავებია - სვანური, მეგრული, ლაზური, ინგილოური, ფშაური, თუშური, ხევსურული და სხვ. საქართველოს ყოველის განსაკუთრებული კუთხის ენას თავისი განსხვავებული გამოთქმა და ფორმები აქვს, მაგრამ ყველა კუთხეს ერთმანეთის საუბარი კარგათ ესმის. მხოლოდ სვანური და მეგრული ენა (და ამ უკანასკნელის მახლობელი დიალექტი ლაზური) დედა-ქართულისაგან განსაკუთრებით განსხვავებულ სახეს წარმოადგენს“.

ტომობრივი ზანური ენის დიალექტი⁵⁸. “დიფერენციაციის პროცესში ზანური (რომლის ერთ-ერთ კილოს მეგრული წარმოადგენს) იმდენად დაშორდა ქართულს, რომ ქართულის კილოდ მისი მიჩნევა შეუძლებელია“ (არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, 1936, გვ. 6).

არც ამ ნაშრომში და არც სხვაგან არნ. ჩიქობავას არ წარმოუდგენია პროცენტული ზღვარი, თუ ქართული ენის დიფერენციაციის რომელი ეტაპიდან იქცა ზანური “ტომობრივ ენად“. ასეთი ზღვრის დადგება შეუძლებელიცაა, რამდენადაც მეტყველების დიალექტად თუ ენად კვალიფიცირებას განაპირობებს არა ფონეტიკა-მორფოლოგია-ლექსიკაში წარმოქმნილი სხვაობები, არამედ **მოცემული საზოგადოების სამწიგნობრო ენის ისტორია და ენობრივ-ეთნიკური თვითაღქმა** (სოციოლინგვისტური კრიტერიუმი); შდრ.: არნ. ჩიქობავაც, ვუკოლ ბერიძეც, გიორგი ახვლედიანიც და უფრო ახალი თაობის მეცნიერებიც⁵⁹ “საზოგადოებრივ-კულტურულად“ ანუ სოციოლინგვისტურად **მეგრულს მიიჩნევენ ქართული ენის დიალექტად**⁶⁰; შესაბამისად, ქართული “ეროვნული ენის“ პარალელურად არნ. ჩიქობავას მიერ ზანურის/სვანურის “ტომობრივ ენად“ გამოცხადება **შეიძლება აიხსნას მხოლოდ ი. სტალინისადმი კომპრომისით და არა - მეცნიერული საფუძვლით.**

⁵⁸ არნ. ჩიქობავა. 1952, გვ. 99-101: “ტომობრივი ენების ნიმუშად ჩვენი სინამდვილიდან შეიძლება დავასახელოთ ქართველ ტომთა ენები: სვანური, ზანური (მეგრულ-ჭანური)... ტომობრივი ენებია, აგრეთვე დადესტნის ენები: აღულური, წახურული, რუთულური, ანდიური, დილოური.

⁵⁹ იხ., ქვემოთ.

⁶⁰ უმწერლობო ენისა და კილოს (დიალექტის) სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმების შესახებ დისკუსიისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და საშინაო სამეტყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტების მიხედვით, XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი, 2000; კ. გაბუნია, ქართველური ენების საკუთრივ ლინგვისტური და სოციოლინგვისტური კრიტერიუმების გამიჯვნისათვის, ენათმეცნიერების საკითხები, №1, 2004; ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველური იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. VII, თბილისი, გამომცემლობა “ქართული უნივერსიტეტი“, 2016...

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე აშკარაა, ბოლშევიკების პერიოდშიც მეგრული “ენის“ (და სამეგრელოს ავტონომიის) საკითხი წამოიჭრა არა სამეგრელოში, არამედ - რუსეთის იმპერიის ცენტრში, ამჯერად უკვე ი. სტალინის კონცეფციის მიხედვით. შესაბამისად, **უსაფუძვლოა ე.წ. მეგრულ “სეპარატიზმზე“ საუბარი; უფრო ლოგიკურია, ვისაუბროთ კოლაბორაციონისტ პირებსა თუ მცირე ჯგუფებზე, რომელთა ანტიქართული მიმართულებით აქტიურობა პროვოცირებული იყო იმპერიული ცენტრიდან** (ასეთი სუბიექტები ყველა კუთხეში და ყველა დროში შეიძლება არსებობდნენ)⁶¹.

ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების რუსული გეგმა დღესაც აქტუალურია; მაგ., 2002 და 2010 წლების რუსეთის მოსახლეობის აღწერების დოკუმენტებში სხვადასხვა ეროვნებებადაა ჩათვლილი: ქართველი, მეგრელი, სვანი, აჭარელი⁶² ... **საბჭოთა ინერციითა თუ მიზანმიმართულად, ქართველები ოთხი თუ სამი ენის მიხედვით არიან დაყოფილი უცხო-**

⁶¹ მეფის რუსეთის დროინდელ პროცესზე, ასევე, სტ. გაგუას, ბ. დადიანისა და გრ. ახალაიას ჯგუფების ქმედების შესახებ სწორი დასკვნა აქვთ გაკეთებული ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილს: “1922 წელს ს. ორჯონიკიძე ამბობს: “პოლიტიკა იქმნება არა აქ და არა - ჩვენს მიერ, არამედ მოსკოვში; ამის გათვალისწინებით გასაგები ხდება, რომ “მეგრული საკითხიც“ პრინციპში მოსკოვის დონეზე წყდებოდა“ (ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 97); თუმცა, იგივე ავტორები ამართლებენ ისაკ ჟვანიას, მეტიც, ისაკ ჟვანიას “ეროვნული“ მოღვაწეობის დასაბუთებას დასახელებული სქელტანიანი წიგნიც კი მიუძღვნეს.

⁶² ტ. ფუტკარაძე, 2002 და 2010 წლების საერთო-სახალხო აღწერები რუსეთში და ქართველთა იდენტობის საკითხები; ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 14-17 ივნისი, 2010; ტ. ფუტკარაძე, თანამედროვე ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური აღწერა “მსოფლიოს ენათა რეესტრის“ (inguarium.iling-ran.ru) მიხედვით და არსებული სინამდვილე, საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა), ბათუმი, 2009. წაკითხულ იქნა მოხსენებად სამეცნიერო კონფერენციაზე: “საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა)“, ბათუმი, 2008 წ., 14-15 ნოემბერი. <http://www.scribd.com/doc/14098229/Putkaradze-Msoflios-Ena-Ta-Reestri-Da-Sakartvelo> მსჯელობისათვის იხ. ქვემოთ.

ელ თუ ქართველ მეცნიერთა ერთი ნაწილის მიერაც⁶³; კერძოდ, ზოგი ამჟამინდელი უცხოელი თუ ქართველი ექსპერტის მიერ ქართველურ ქვესისტემათა ნაწილი დღესაც იწოდება: “უმწერლობო ენად“, “ტომობრივ ენად“, “განვითარებად ენად“ თუ “აღორძინებად ენად“⁶⁴. არადა, დღეს ყველამ კარგად იცის, რომ ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში “ტომი“ ველურ საზოგადოებას ნიშნავს; ასევე, ნამდვილად სახარბიელო სტატუსი არ არის: “უმწერლობო ენა“, “აღორძინებადი ენა“, “არასამწერლობო ენა“, “ტომობრივი ენა“ ... შდრ., მაგ., **ერთი ციტატა ა.ონიანის ერთ-ერთი ბოლო ნაშრომიდან:**

“ქართულთან, მეგრულთან და ლაზურთან ერთად სვანური არის ქართველურ ენათა ოჯახის ერთ-ერთი წევრი. ქართველურ ენებზე, ბევრი სხვა მონათესავე ენათა ჯგუფისაგან განსხვავებით, არ წარმოქმნილა სხვადასხვა ეროვნული კულტურა (მეცნიერება, ხელოვნება)... ქართული იყო მთელი ქართველი ხალხის **ბუნებრივი (და არა - თავსმოხვეული)** საერთო-სახალხო ეროვნული ენა, მეცნიერების, კულტურის ენა და ერთადერთი სალიტერატურო ენა. ეს არის ის დიდი ტვირთი, რაც **ისტორიამ ქართველურ ენათაგან მხოლოდ ქართულს დააკისრა** და რის გამოც ის არის სწორედ სრულიად საქართველოს საერთო-სახალხო ეროვნული ენა და ქართველი ხალხის ერთიანობის ბურჯი. დანარჩენი ქართველური ენები კი, რომლებიც ლინგვისტური თვალსაზრისით ჩვეულებრივი ენებია, ფუნქციონალურად (საზოგადოებრივი ფუნქციის მიხედვით) **ქართული ენის დიალექტებს უტოლდებიან.** ნათქვამიდან ჩანს, რომ სვანური (მეგრულისა და ლაზურის მსგავსად) **უმწერლობო ენაა**“ (ა. ონიანი, 1998, გვ. 3-4).

ჩვენი კომენტარი:

ლინგვისტური თვალსაზრისით, **ბუნებრივ ენად შეიძლება კვალიფიცირდეს აღქმადი ბგერითი ნიშნების ყველა სისტემა**, რომლებიც გამოიყენება კომუნიკაციის საშუალებად. მსოფლიოში

⁶³ თანამედროვე რეალობაში. როცა აღარ არის ი. სტალინის რეჟიმის მსგავსი ზეწოლა, “გაუგებარია“ ი. სტალინის **მეცნიერულად დაუსაბუთებელი** თვალსაზრისის გაზიარების მოტივი.

⁶⁴ იხ., მაგ.: http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE სადაც ქართველური ქვესისტემების მიმართ იგივე კვალიფიკაციაა ამ წერილის გამოქვეყნების პერიოდშიც (დამოწმებულია 02.12. 2017).

არსებული ენების/კილოების სახელების პრინციპებიდან გამომდინარე, მეტყველების ენად თუ კილოდ კვალიფიცირება ხდება მხოლოდ “საზოგადოებრივი ფუნქციის მიხედვით“.

შდრ., ასევე:

აკადემიური დოქტორი ნაზი მიქელაძე:

“ტომობრივი ენები ამჟამადაც არსებობენ, მაგალითად, ტომის ენებია: ჩრდილო, ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში მცხოვრები ინდიელების ენა (მაია-ენა, აცტეკური და ირეკოზული ენები და სხვა). ჩვენი ენებიდან ტომის ენას წარმოადგენს: მეგრული, ჭანური (ანუ ლაზური) და სვანური. სხვა ტომობრივი ენებია მაგალითად: დაღესტნური ენები: დიდოური, ნახურული, რუთულური და სხვა“⁶⁵.

მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამწიგნობრო კულტურის შემქმნელი სამეგრელოს მკვიდრების გამოცხადება უმწიგნობრო ტომებად, სამეგრელოს მკვიდრი ქართველების (მეგრელების) კუთხური მეტყველების - ქართული ენის კუთხური სახესხვაობის - გამოცხადება ტომის ენად (ტომობრივ ენად)⁶⁶ რომ დიდი შეცდომაა, ვფიქრობთ, **ეველა საღად მოაზროვნე ადამიანისათვის ნათელია.**

იხ., ასევე:

აკადემიური დოქტორის რუსუდან გერსამიას ციტატა:

“ელექტრონული ბაზები უმწერლობო ქართველური ენებისთვის დღემდე არ არსებობს. ჩვენთან ციფრულმა ჰუმანიტარიამ ახლახან აიდგა ფეხი, უკვე შექმნილია რამდენიმე კორპუსი ქართული ენისთვის, ქართული ენის დიალექტებისთვის და

⁶⁵ <http://batumelebi.netgazeti.ge/news/5599> (დამოწმებულია: 11.04.2018)

⁶⁶ ტომობრივი ენა - tribal language; Indigenous language - An indigenous language or autochthonous language is a language that is native to a region and spoken by indigenous people, often reduced to the status of a minority language. This language would be from a linguistically distinct community that has been settled in the area for many generations. Indigenous languages are not necessarily national languages, and the reverse is also true. https://en.wikipedia.org/wiki/Indigenous_language.

племенной язык - Бесписьменный диалект, форма существования языка в первобытно-общинную эпоху, когда границы лингвистической и этнической группы совпадали <https://www.psyoffice.ru/5-sociolinguistics-518.htm>

ჩვენი კოლეგები დღესაც აგრძელებენ მუშაობას. თუმცა სხვა ქართველური ენებისთვის ჯერ ამგვარი ბაზები არ ჩანს“⁶⁷.

ამ შემთხვევაშიც მოკლე კომენტარით შემოვიფარგლებით:

საერთაშორისო სამეცნიერო ველში საქართველოს (/სამეგრელოს) მკვიდრისაგან იმის მტკიცება, რომ მეგრელებს, ლაზებს (თუნდაც საქართველოში მცხოვრებ ლაზებს!), სვანებს დედაენებზე მწიგნობრობა არა აქვთ, საფრთხის ქვეშ მყოფი “უმწერლობო ენების“ გადარჩენის საბაბით **ევროპული გრანტის** მიღების სურვილს უფრო ჰგავს.

წინააღმდეგობრივია, თუმცა გარკვეულწილად საინტერესოა პროფ. კახა გაბუნიას შემდეგი მსჯელობა:

“ვეიქრობთ, სრულიად მართებულია მოსაზრება, რომელიც ბ. ჯორბენაძის მიერ არის ფორმულირებული: “ენათმეცნიერული (დავაზუსტებთ - საკუთრივ ლინგვისტური) თვალსაზრისით მეგრულ-სვანური და სვანური ქართულის მოძმე ენებია, მაგრამ ეთნიკურ-პოლიტიკური (აქაც დავაზუსტებთ - სოციოლინგვისტური) ⁶⁸ თვალსაზრისით, მათ იგივე სტატუსი აქვთ, რაც დიალექტებს (ჯორბენაძე, 1989, გვ. 36). საინტერესოა ეს საკითხი თვითინდეფიკაციის თვალსაზრისით: ენაა თუ დიალექტი მეგრულ-ლაზური და სვანური? - ეს იყო რესპონდენტებისთვის დასმული ერთ-ერთი კითხვა ჩაღრმავებული ინტერვიუების ჩაწერისას. თუმცა, ცხადია, ამ საუბრის მიზანი არ ყოფილა და ვერც იქნებოდა საკითხის ერთხელ და სამუდამოდ გადაჭრა და სათანადო არგუმენტაციების მოთხოვნა-წარმოდგენა. საინტერესოა იყო უბრალო ადამიანების (რომელთაც ენათმეცნიერებასთან არაფერი აკავშირებთ) დამოკიდებულება მეგრულ-ლაზურთან და სვანურთან, მის როლთან დაკავშირებით. რესპონდენტებისთვის მეგრულ-ლაზური და სვანური,

⁶⁷ <https://sputnik-georgia.com/people/20180323/239777724/qartuli-ena-rusudangersamia.html>

ბუდაპეშტის კონფერენცია: მე-18 საერთაშორისო მორფოლოგიური შეხვედრა (18th International Morphology Meeting).

⁶⁸ ბ. ჯორბენაძის თვალსაზრისის დაზუსტებები ეკუთვნის კახა გაბუნიას.

ჩვეულებრივ, **კუთხურ-ტომობრივი ენა** (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ., მ. თ.) ან **ქართული ენის დიალექტია**⁶⁹.

თანამედროვე რეალობაში მეგრულ-ლაზ-სვანთა დედაენის აღსანიშნავად საკამათოა ტერმინი: “კუთხურ-ტომობრივი ენა“. ამ ავტორთანაც ხელოვნურია “ენათმეცნიერებისა“ და “სოციოლინგვისტიკის“ გამიჯვნა, რადგანაც **სოციოლინგვისტიკა ენათმეცნიერების ერთ-ერთი დარგია!**

უფრო არსებითია ის, რომ მსოფლიოში არსებული უკლებლივ ყველა ცივილიზებული ხალხის ენის სტატუსი დადგენილია არა **ე.წ. ლინგვისტური, ანუ შიდასტრუქტურული** (ბგერათმესატყვისობა, ენობრივი სტრუქტურების მსგავსება-განსხვავება)⁷⁰, არამედ სწორედ **სოციოლინგვისტური** კრიტერიუმებით (დამწერლობის ქონა-არქონა, სტანდარტულობა, პრესტიჟულობა, სახელმწიფო ენის სტატუსი; რეესტრული კრიტერიუმი, თვითშეფასებითი კრიტერიუმი; ასევე, იდიომის კვალიფიკაცია მოცემული ეთნოსის სამწიგნობრო კულტურის ისტორიის გათვალისწინებით); ზოგჯერ მეტყველების სტატუსი განსაზღვრულია **ექსტრალინგვისტური მიდგომებითაც** - რელიგიური ან პოლიტიკური ნიშნით)⁷¹ ;

⁶⁹ კ. გაბუნია, ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში International Journal of Multilingual Education (IJME საერთაშორისო ჟურნალი, მულტილინგვური განათლებისთვის, № 3, 2014, გვ. 45-69

http://www.multilingualeducation.org/storage/uploads/articles_contents/141215024122.pdf <http://www.multilingualeducation.org/>

⁷⁰ ბგერათმესატყვისობა გამოიყენება ენათა ნათესაობის დასადგენად და არა - ენათა/კილოთა სტატუსის განსაზღვრავად. უმწერლობა ენისა და დიალექტის გამიჯნავი კრიტერიუმების შესახებ ვრცლად იხ.: **ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა**, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულს სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, VII, თბ., 2017 გვ.115-134.

⁷¹ ექსტრალინგვისტურია “გაგებინების“ კრიტერიუმიც, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მონათესავე საზოგადოებებს არ გააჩნიათ არც წინაპრებისგან შექმნილი საერთო მწიგნობრობა და არც კოინე; როცა არ არსებობს ეროვნული მეობის ჩამომძერწავი, გამაერთიანებელი ენობრივ-კულტურული სისტემა, მაგრამ ველურ ტომებს აქვთ მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ტომობრივი იდენტობა. ასეთ შემთხვევაში მათი უმწერლობა კონტინუუმები დამოუკიდებელ ენებად შეიძლება იქნენ მიჩნეული.

შესაბამისად, 1933 წლის დისკუსიის მონაწილე არნ. ჩიქობავა, გ. ახვლედიანი, ვ. ბერიძე და დისკუსიაში გვიან ჩართული: ა. ონიანიც და კ. გაბუნიაც მეგრულს (სვანურს, ლაზურს) ქართული ენის დიალექტად თვლიან.

საკამათოა, ასევე, პროფ. რამაზ ქურდაძის ხელმძღვანელობით გამოქვეყნებული “ხუთენოვანი ლექსიკონის“ კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც, ქართულთან მიმართებით ინგლისურის გვერდით დამოუკიდებელ “ენებად“ განიხილება: მეგრული, ლაზური, სვანური. “მონათესავე ენად“ სახელდება ბევრს არაფერს ცვლის, რამდენადაც რ. ქურდაძე ხაზგასმით ამბობს, რომ ხუთენოვანი ლექსიკონის შექმნის იდეა გაუჩნდა “ინგლისურ-ფრანგულ-ესპანური ლექსიკონის“ ნახვის შემდეგ⁷²: **დასახელებული ინდოევროპული ენები სხვადასხვა ერების დამოუკიდებელი ენებია.**

შდრ., ერთი ციტატა ე.წ. ხუთენოვანი ლექსიკონიდან:

“ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონის გამოცემა უმთავრესად ორი თვალსაზრისით არის აქტუალური: ერთი, ის წარმოაჩენს ქართველური ტომების ენობრივი ერთიანობასიანგლოვის სურათს, მეორე მხრივ, აქ ჩანს არამონათესავე ენების (კერძოდ, რუსულის, ბერძნულისა და თურქულის) გავლენის კვალი. ორივე ფენომენი საინტერესო მასალას იძლევა შემდგომი კვლევა-ძიებისთვის. საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა წარმოაჩენს სამხრეთკავკასიური მონათესავე ენების: ქართულის, მეგრულის, ლაზურისა და სვანურის თანამედროვე ენობრივ მდგომარეობას, კერძოდ, ლექსიკურ ვითარებას. ფაქტობრივად, ეს კიდევ ერთი საინტერესო გზაა **უმწერლობო ქართველური ენების** (ხაზი ჩვე-

⁷² რ. ქურდაძე: “ხუთენოვანი ლექსიკონის იდეა გაჩნდა ილია ჭავჭავაძის პროსპექტზე სეირნობის დროს, როდესაც ბუკინისტურ მაღაზიაში ვნახე ინგლისურ-ფრანგულ-ესპანური ლექსიკონი... ეს იდეა გავაცანი ბატონ გუნტერს...” რამაზ ქურდაძის გამოსვლის სრული ტექსტი იხ.: <https://www.youtube.com/watch?v=chSKfvqWc1k> (დამოწმებულია 1917 წლის 22 დეკემბერს). იხ. აგრეთვე, მ. თანდაშვილის გამოსვლის ტექსტი: https://www.youtube.com/watch?v=HBIdCz_f5B8 (ეხება “დამწერლობის არმქონე ქართველური ენების“ აღნიშნულ ხუთენოვან ლექსიკონს. მისი გამოცემა განხორციელდა სამხრეთ კავკასიაში შვეიცარიის თანამშრომლობის ოფისის ფინანსური მხარდაჭერით <https://edu.aris.ge/news/tsu-shi-xutenovani-qartul-megrul-lazur-svanur-inglisuri-leqsikonis-prezentacia-gaimarta.html> (მასალები დამოწმებულია 1917 წლის 22 დეკემბერს)

ნია - ტ.ფ., მ.თ) ლექსიკის არა მარტო შესწავლის, არამედ მოხ-მარების გააქტიურებისათვისაც, რაც გარკვეულ შემთხვევებში თავიდან აგვაცილებს ამა თუ იმ ძირძველი ქართველური ლექსემის დავიწყებასა და გაუჩინარებას⁷³.

კომენტარის ნაცვლად, ამ შემთხვევაში დავიმოწმებთ **პროფ. ალექსი ჟორდანიას რიტორიკულ კითხვას:**

“რატომ უნდა გამოვაცხადოთ მეგრელები, ლაზები თუ სვანები უმწიგნობრო საზოგადოებებად? მით უმეტეს, ყველა მეგრელი, სვანი თუ ტაოელი მრავალი საუკუნის მანძილზე ქმნიდა საერთოეროვნულ სალიტერატურო ენას?!⁷⁴

ჩვენი მსჯელობა ასე შეიძლება შევაჯამოთ:

დაპყრობილ ტერიტორიებზე “გათიშე და იბატონეს“ პრინციპით მოქმედი მეფის რუსეთი ცდილობდა, ქართველთა ერთი ნაწილისათვის (მეგრელების, სვანების, ლაზებისათვის...)

ღვთისმსახურებისა და განათლების ენად, მრავალსაუკუნოვანი ქართულის ნაცვლად, ჯერ კუთხური დიალექტი შეეთავაზებინა, შემდეგ კი რუსული ენა დაემკვიდრებინა. ცხადია, **ბოლშევიკებს ღვთისმსახურების ენა არ აინტერესებდათ**, თუმცა ქართველი ერის დასანაწევრებლად იგივე პოლიტიკა გააგრძელეს განათლებისა და კულტურის სფეროში. ამ მიზნით შეეცადნენ, ქართული ენა შეეცვალათ, ერთი მხრივ, რუსულით (რევოლუციის ენით), მეორე მხრივ კი - ადგილობრივი დიალექტებით: ბოლშევიკებმა ქართველური დიალექტები “განუვითარებელ ენებად“ - “უმწიგნობრო ენებად“, მათი მფლობელები კი უკულტურო “ხალხებად“ გამოაცხადეს; პარალელურად შეეცადნენ ახალი სალიტერატურო ენების შექმნით მრავალსაუკუნოვანი ცივილიზა-

⁷³ რამაზ ქურდაძე, დოდო შონია, ლილე თანდილავა, ლელა ნიჟარაძე, ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონი

http://unicumfiles.vible.solutions/tmp/10903_20171128195045.pdf. იხ. ასევე:

http://www.multilingualeducation.org/storage/uploads/articles_contents/160128041403.pdf.

რ. ქურდაძე: “ქართველური ტომებისათვის სწავლა-განათლებისა და წირვა-ლოცვის ენა ქართულია, რომელსაც 16-საუკუნოვანი ისტორია აქვს“... **ვფიქრობთ, 16-საუკუნოვანი სამწიგნობრო ტრადიციის მქონე საზოგადოება ტომებად ნამდვილად არ უნდა კვალიფიცირდეს.**

⁷⁴ ალექსი ჟორდანია, დიგლოსის ზოგიერთი ასპექტი არაბულში, ქართულსა და გერმანულში, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, ტ. I, 2012, გვ. 172-189.

ციის მქონე ქართველების ამ ნაწილის “კულტურულ ხალხებად“ ქცევას. ამ მიზნით 1922 წლიდანვე სამეგრელოში გაააქტიურეს რამდენიმე ჯგუფი, რომელთაც თავდაპირველად ი. სტალინის მხარდაჭერა ჰქონდათ. მათ დაუპირისპირდნენ საქართველოს (სამეგრელოს) ღირსეული შვილები. დისკუსია მიმდინარეობდა 1922-1932 წლებში; გამოიკვეთა ორი ძირითადი მიდგომა:

1. **ქართველთა ენობრივ-კულტურული დანაწევრების გზა:** სამეგრელოში, ლაზეთსა და სვანეთში დაწყებით საფეხურზე, ქართული ენის ნაცვლად ადგილობრივი “ენით“ სწავლება; ადგილობრივი “ენით“ გაზეთების გამოცემაც და საქმისწარმოებაც... საბოლოო ჯამში, საკუთარი ისტორიული სამწიგნობრო კულტურის გაუცხოება ქართველთა დიდი ნაწილისათვის;

2. **ქართველთა ისტორიული ენობრივი ერთიანობის შენარჩუნების გზა:** ტრადიციის შესაბამისად, სამეგრელოს (სვანეთის, ლაზეთის) სკოლების დაწყებით საფეხურზეც ქართული ენით სწავლება და საჭიროების შემთხვევაში ადგილობრივი დიალექტების გამოყენება დამხმარე საშუალებად; მთლიანობაში, ისტორიული სამწიგნობრო კულტურის დაცვით ქართველი ერის ერთიანობის შენარჩუნება.

ათწლიანი ფართომასშტაბიანი დისკუსია დასრულდა 1932-33 წლებში არნ. ჩიქობავასა და სხვა ენათმეცნიერთა მიერ ჩამოყალიბებული დასკვნით, რომლებიც ლ. ბერიას მხარდაჭერით არსებით საკითხში ი. სტალინს დაუპირისპირდნენ; კერძოდ, ნაშრომში, საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, დეტალურადაა განალიზებული “მეგრულენოვანი“ (ასევე, “სვანურენოვანი“) სკოლების მიზანშეუწონლობის შესახებ 1933 წლის საქართველოს კომუნისტური მთავრობის შესაბამისი სტრუქტურის საგანგებო კომისიის დასკვნის მომზადების პროცესიც და არნ. ჩიქობავას კომპრომისული პოზიციის არსიც.

სტატიაში, ასევე, დოკუმენტური მასალის საფუძველზეა წარმოდგენილი ქართველური იდიომების სტატუსის შესახებ დღეს მიმდინარე დისკუსია, რომელიც ფაქტობრივად, აგრძელებს გასული საუკუნის 30-იანი წლების დისკუსიას; კერძოდ:

- რამდენადაც საერთაშორისო ფონდები დაინტერესებული არიან **საფრთხის ქვეშ მყოფი უმწიგნობრო ენების გადარჩენით**, გრანტების იოლი გზით მოპოვების მსურველები, ყოველგვარი ლოგიკის გარეშე, დღესაც ცდილობენ, “განუვითარებელ ენებად“

თუ “უმწერლობო ენებად“ გამოაცხადონ ქართველურ ზეპირ იდიომთა ერთი ნაწილი. ისინი ხელისუფლებას სთავაზობენ, უმწერლობო ქართველურ “ენებზეც“ გავრცელდეს “რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ დებულებები (რაც დააკანონებს ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას).

- მეცნიერთა თუ ექსპერტთა მეორე ნაწილი სამართლიანად თვლის, რომ ქართველებს მრავალი საუკუნეა გვაქვს ერთი დედაენა - ქართული ენა, რომელიც, ამავე დროს არის საქართველოს სახელმწიფო ენა. ამ ენის კუთხურ სახესხვაობებს წარმოადგენენ ზეპირი ქართველური იდიომები. რამდენადაც “რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ დებულებები არ ვრცელდება სახელმწიფო ენის სახესხვაობებზე, საქართველოს ხელისუფლებას აქვს კონსტიტუციური ვალდებულება, მოსალოდნელი საფრთხეებისაგან დაიცვას როგორც ქართული სამწიგნობრო ენა, ასევე, ქართველური დიალექტები.

TARIEL PUTKARADZE, MARIKA TEDORADZE

Discussion About the Status of the Megrelian Speech in the 20-30-ies of the 20-th century

/In the scope of the modern context/

In the occupied territories the Tsarist Russia, which was always acted with the principle “divide and conquer”, had been tried to offer the regional dialect to one group of Georgians (Megrelians, Svans and Lazes) as the language of the church and education, instead of the multi-century Georgian language. After the offering the regional dialect the next step by the Bolshevik Russia would probably be the offering of the Russian language.

The Bolsheviks did not care the language of the church, though they had developed the same policy in the educational and cultural domains in order to separate the Georgian nation.

With this aim, on the one hand , they tried to substitute the Georgian language with Russian (with the language of revolution). On the other hand, they tried to substitute it with the local dialects.

The Bolsheviks established the Kartvelian dialects as the “undeveloped languages” – “unwritten languages”. The holders of these languages were considered as “peoples” without culture;

At the same time, the Bolsheviks tried to create the new literary languages and this action can be qualified as their effort of remaking this group of Georgians (who had long century civilization) as the “cultural peoples”.

With this aim, since 1922 the Bolsheviks have activated the several groups in Samegrelo, who were supported by J. Stalin. The worthies individuals and heroes from Georgia (/Samegrelo) were against to them. The discussion had lasted from 1922 to 1932. Two main approaches were shaped:

- 1. The way of separating Georgians linguistically and culturally:**
in Samegrelo, Lazeti and Svaneti in the first years of education the language of education should be the local “language” instead of Georgian. The local “language” should also be the language of Press and administration... In sum, their goal was to remake

Megrelian's (Svans's) own historical literary culture like foreign for the major part of these Georgians.

- 2. The way of the preserving the historical linguistic unity of Georgians.** Accordingly to the tradition, teaching in Georgian language at the beginning of the education at the primary schools of Samegrelo (Svaneti, Lazeti); in case of the necessity, using the local dialects as the auxiliary means. In sum to save the unity of the Georgian nation with the saving the historical literary culture.

The broad discussion had been lasted for 10 years and finalized in 1932-33 by the conclusion made by Arn. Chikobava and other linguists, who were opposed to J. Stalin with the support of L. Beria. Particularly, in our article on the basis of the archival data we analyze the inexpedient idea of the "Megrelian language" (also, "Svan language") schools in details, also the process of making the conclusion by the particular committee of the Georgian Communistic government in 1933; we also analyze Arn Chikobava's position of compromises.

The present-day discussion about the status of the Kartvelian Idioms is also discussed in our article on the basis of the archival data; Actually, this discussion is the continuation of the discussion in 30-ies, particularly:

- Because of the special interest from the international funds to preserve the endangered unwritten languages, the individuals who would like to obtain the grants easily, are ready to establish these Kartvelian oral idioms as the "undeveloped languages" or "unwritten languages". They offer the government to adjust the frame of "the Charter of the regional or minority language" to the unwritten Kartvelian "Languages" (this action will cause the linguistic and ethnic separation of Georgian).

-The other groups of the scholars or experts fairly think, that we – Georgians have one mother tongue – Georgian during the so many centuries, which, at the same time is the National language of Georgia. The regional varieties of this language are oral Kartvelian idioms. As far as the statements of the "Charter of the Regional or Minority languages" could not be spread on the state language varieties, the government of Georgia have the constitutional obligations, to preserve the Georgian literary language and Kartvelian dialects from the possible danger.